

Koprivnica od 1935. do 1939. godine

Posebni osvrt na gradske i kotarske načelnike

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Grad Koprivnica razdoblje od završetka velike svjetske krize prolazi dosta mirno zahvaljujući razumnom vodstvu kotara i grada koji ne zaoštravaju postojeće stranačke tenzije, već ih nastoje umiriti forsirajući ulaz i njegovanje kulturnih tekovina srednje i zapadne Europe. Koprivnica je u tom vremenu bila europski grad više nego ikada prije ili poslije. Zahvaljujući tome, bilo je omogućeno gotovo potajno jačanje Hrvatske seljačke stranke koja je do 1939. godine postala apsolutan favorit cjelokupnog života. Dr. Branko Švarc i prof. Ivo Ključka kao gradonačelnici te Stevo Bogić i dr. Alfons Bagoly kao kotarski načelnici glavni su akteri ove priče vezane uz život Koprivnice u tom razdoblju. Zanimljivo je da su ovi upravnici grada i kotara djelovali kao čisti poslušnici vlasti što im je omogućilo da se politički ne deklariraju i da po svom vlastitom osjećanju pomažu onu ideju koju je narod priželjkivao te da na jedan način doista budu narodni upravnici.

Ključne riječi: Grad Koprivnica, 1935.-1939. godine, dr. Branko Švarc, Stevo Bogić, prof. Ivo Ključka, dr. Alfons Bagoly

1. Uvod

Podravina, a osobito Koprivnica, izvanredna je sredina koja povjesničarima pruža velike mogućnosti uočavanja promašaja jugoslavenskih državnih vlasti u vladanju. Zamenarujući želje naroda, vlast je posegnula za terorom, a pojačanom eksploatacijom dovela do toga da se je cijeli narod priklonio Radićevoj, odnosno Mačekovoj stranci ili pravašima i komunistima u završnom dijelu povijesti monarhističke Jugoslavije. Dakako, Hrvatska seljačka stranka imala je u Podravini najjaču ulogu i njena povijest zaslužuje posebnu pažnju.¹

Međutim, u Podravini je gospodarski, stranački, socijalni život izvanredno buran i bujan pa ni povjesničari u socijalističko vrijeme, usprkos brojnim radovima, nisu u potpunosti niti na zadovoljavajući način obradili tu povijest, ograničavajući se na određenu ličnost, razdoblje ili zbivanje. Mislim da je Koprivnica izvanredan primjer onoga što se događalo na političkoj sceni monarhističke Jugoslavije - sve što se događalo u Beogradu ili u drugim krajevima Hrvatske odrazilo se i u Podravini, na ovaj ili na onaj način, uz dodavanje posebnih

¹ PETRIĆ, Hrvoje: *Razvoj HSS-a i seljačkog pokreta u Koprivnici i koprivničkoj Podravini od 1929. do 1941. godine.* // Časopis za suvremenu povijest XXXIV, 1, Zagreb, 2002., 141-157. Tu se citira i najvažnija literatura koju dakako treba nadopuniti radovima drugim povjesničara.

zbivanja na području Podravine, uvijek upućujući na interdisciplinarni pristup.

Dulje sam se vrijeme bavila ovim problemom, ali nikada to nisam sintetizirala u knjigu, kao što je to učinio Vladimir Šadek.² Njegovi radovi su vrlo kvalitetni, ali pokazuju kako stvari baš i nisu bile tako jednostavne čim se pokuša pisati sinteza, stoga nemamo kvalitetnu sintezu niti na razini zemlje. Povijest nije statička znanost i stalno nadolaze novi događaji koji potpuno iskrivljuju prijašnje zaključke ako se ne promatraju interdisciplinarno, odnosno s velikom dozom tolerancije i razumijevanja ljudi i prostora.

Ja sam svoje mišljenje o političkim zbivanjima u Podravini donekle dala o vremenu do velike svjetske krize. No, želim dati i svoje viđenje za vrijeme od velike svjetske krize do izbijanja Drugoga svjetskog rata jer je to vrijeme gotovo na čudesan način u Podravini iznjedrilo Mihovila Pavleka Miškinu, odnosno ljevičarstvo u kulturi. U tom razdoblju gradom upravljaju dr. Branko Švarc, do 1937. godine, prof. Ivo Ključka, od 1937. do ljeta 1939. godine, odnosno kotarski načelnici Bogić do 1937. godine i Alfons Bagoly od 1937. do 1940. godine. Ovi upravnici grada i kotara bili su poslušnici režima, ali su iskoristili svoja prava dopuštajući slobodan društveni razvoj te su upravo u ovom vremenu stvorena djela na području književnosti i likovne umjetnosti što ne bi bilo moguće da su ih rukovodioci sprečavali cenzurom i terorom. Stoga mislim da ovakav razvoj, u vremenu dosta velikog siromaštva i promašene brige države za gospodarski napredak, zaslužuje našu pažnju. Možda ovo ne bi bilo moguće da te funkcije nisu obavljali domaći ljudi, Židovi (Švarc) ili Iločani (Ključka i Bagoly), odnosno Ličanin Bogić. Kao činovnici školovani u vrijeme Austro-Ugarske oni su stekli teško iskustvo koje je ostavio Prvi svjetski rat, ali nisu našli realizaciju svog sna ni u monarhističkoj Jugoslaviji te su oba Iločana zapravo politički emigranti iz Dunavske banovine gdje za njih kao Hrvate više nije bilo mjesta.

Pokušat ću dati svoje mišljenje o ljudima koji su upravljali gradom i kotarom od velike svjetske krize do Drugoga svjetskog rata.

2. Dr. Branko Švarc

Dr. Branko Švarc nije mogao spriječiti likvidaciju Danice i Uljare, ali mu je rodni grad bio u srcu te je nastojao zaustaviti propadanje grada i oživiti zamrli obrt i održati malu trgovinu. Građanstvo je pak nastojao zabaviti, dozvoljavajući građanima da se zabavljaju najraznovrsnijim oblicima, od građanskih zabava do vjerskih procesija, a bio je vrlo sklon i muzičkim priredbama te je podržavao i održavao *Podravske novine* dopuštajući novinarima, a osobito Dušanu Ožegoviću, veliku slobodu u interpretaciji događaja. No, prema vlastima je bio vrlo poslušan i nastojao izbjeći konflikt te mu je to i omogućilo da - ako se uzme i vrijeme podnačelnikovanja - gotovo sedam godina vodi grad u kojem su razne skupine imale različite klasne, nacionalne i gospodarske interese.

Kako je dr. Švarc upravljao gradom? Poslušno, ali je osluškivao želje i potrebe naroda. Kako bi ublažio efekt postojanja ustaškog logora u Janka-puszti, nakon što je ovaj logor rasturen,³ on i vladine ljude prima s najvećim poštovanjem i dobrohotnošću, dajući privid da je koprivničko područje mirno i kralju odano. Tako je poslije atentata na kralja Aleksandra I., u Marseillu 12. listopada 1934. godine, već 27. siječnja 1935. godine na koprivničkoj gradskoj vijećnici otkrio spomen ploču Kralju Aleksandru I. U Koprivnici je održana žalobna sjednica gradskog vijeća već 12. listopada 1934. godine, a na pokopu kralju u Beogradu prisustvovali su narodni poslanik dr. Vladimir Malančec, gradski načelnik dr. Branko Švarc te gradski zastupnici Stjepan Zelenko, Timo Čiković, Vindiš, Gregurek i Jambrišak.

Međutim, dugotrajna svjetska kriza koja je kod nas počela nešto kasnije, ali i dulje trajala, kombinirajući se s političkom krizom, silno je pogoršala položaj naroda i u mnogima uništila radost življenja. Narod je živio u depresiji što se moglo zaključiti po broju samoubojstava u gradu i okolici.

Dr. Branko Švarc bio je najoriginalnija ličnost Koprivnice i nesumnjivo dobar duh zabavnog života u gradu. U vrijeme kada je bio gradonačelnik imao mnogo razumijevanja za sirotinju jer je i sam bio dijete mnogoljudne obitelji, a kada su brojni radnici ostali bez po-

² ŠADEK, Vladimir: *Političke stranke u Podravini 1918.-1941.* Koprivnica, 2009.

³ ŠADEK, Vladimir: *Ustaše i Janka-puszta.* Molve, 2012.

sla u Danici i Uljari 1937. godine, pomagao je koliko je mogao iz gradskog budžeta. Osnovao je pučku kuhinju, a sve do rata bio je predsjednik Suda dobrih ljudi gdje su se bez odvjetnika rješavali manji sporovi između građana. Švarc je svojom funkcijom gradonačelnika podržavao djelovanje društva *Podravec* i njegovih tematskih zabava koje su Koprivnici davale poseban šarm i privlačile došljake iz Varaždina i Bjelovara. Iako Židov, dr. Švarc nije gledao na narodnost i vjeru pa se u Koprivnici mogla čuti glazba kao i u Zagrebu, a zabave *Noć na moru*, *Holivudska noć*, *Haremska noć* okupljale su sve koji su se voljeli zabavljati, a na zabavama su se recitirale ili pjevale šaljive pjesmice koje je sastavio dr. Branko Švarc. Te su zabave imale značaj kabareta i davale su građanima Koprivnice osjećaj da su dio suvremenog svijeta, a takvo osjećanje stjecalo se i u dva kina gdje su se prikazivali i tek proizvedeni američki filmovi, a onda se to prenosilo i u modni i zabavni život.⁴ U Koprivnici nije postojalo legalno društvo Kvak, kao u Zagrebu, koje bi kreiralo društveni život, no redovito sastajanje u kavanu Car, a i po stanovima, upućuje na dogovor o zabavama i organizaciji športova Koprivničanaca.⁵ Kao gradonačelnik, Švarc je uspio potaknuti najbolje pjevače i zabavljače Koprivnice, kao što su bili Zlatko Krčmar, Vilko Orlović i Gjuro Nežić da sudjeluju na zabavama koje su priređivane u hotelu Križ prilikom karnevalskih zabava, zabava u Domoljubu s tombolom, a bio je i autor brojnih šaljivih pjesmica koje su se izvodile na pozornici ili tiskale u izvanrednim izdanjima karnevalskog vremena. Usprkos izvjesnog cinizma i rugalačkog tona Švarcove pjesmice su bile vrlo popularne i zorno daju sliku društvenog života ovog grada koji je zbog svog graničnog položaja mnogo trpio na gospodarskom planu pa su najambiciozniji

privrednici počeli napuštati grad.⁶

Vjerojatno upravo zbog svog simpatičnog načina vođenja grada, Branko Švarc se načelnikovanja drži sve do 1937. godine. U to vrijeme stradala je industrija Koprivnice. Veliki su problemi s energijom, kako plinskom tako i električnom, a novi strojevi iz inozemstva ne mogu se uvesti jer su carinske povlastice kod uvoza imale samo velike tvornice kakvih u Koprivnici, poslije zatvaranja Danice i Uljare, više nije bilo.

Obrtnici su se vrlo uporno odupirali propasti. U Koprivnici je bila vrlo snažna podružnica Saveza hrvatskih obrtnika, kojoj je na čelu od 1927. godine bio Josip Sulimanović koji zajedno sa sinom leži u grobnici kojoj je spomenik načinio Kerdić. I Josip Sulimanović kao medičarski obrtnik, kao i njegova supruga, poznata po djelovanju u Gosposinskom društvu, bili su koprivnička obrtnička elita. No, bilo je tu i drugih izvrsnih obrtnika, kao postolar Mijo Damiš, stolarski obrtnik Josip Čelanski i Andro Pavlović, tiskar Janko Lobarac i drugi, a u nadzornom odboru bili su stari obrtnici Krunoslav Šavor, Antun Solar i Valko Andrašec.⁷ Obrtnici su svake godine povodom obrtničkog dana, a i u doba karnevala, organizirali svoje zabave koje su bile izvrsno posjećene, a obrtnici su obavezno prisustvovali i na crkvenim svečanostima. Riječ obrtnika se slušala. Stolar Andro Pavlović, vijećnik komorskog vijeća Zanatske komore i urar Stjepan Pap, kao

6 ŠVARC, Krešimir: *Židovi u kulturnom i društvenom životu Koprivnice 1929. - 1941.* // Podravski zbornik 28 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2002., 222-226.; *Isti: Sjećanje na dr. Branka Švarca.* // Podravski zbornik 30 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2004., 201-220. Dr. Branko Švarc studirao je pravo u Pragu i bio je odvjetnik do 1930. godine i opet poslije 1937. godine; u partizane je otišao 1943. godine te je poslije do umirovljenja radio na Okružnom sudu u Varaždinu. Umro je 1971. godine i pokopan je na katoličkom groblju u Koprivnici jer mu je žena Marija, rod. Brozović (sestra dr. Leandera Brozovića) bila katolkinja.

7 *Spomenspis Saveza hrvatskih obrtnika 1908.-1933. povodom dvadesetpetogodišnjice njegovo opstanka* (priredili Klement Vučinović i Milan Čupak), Zagreb, 1933., 192-193., 527., 529. Počasni članovi 1933. godine bili su iz Koprivnice, medičar Stjepan Kovačić i tvorničar vaga Josip Kartis, urar Stjepan Papp i dr. Koprivnica je u tom društvu tada imala 78 članova.

4 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Grad Koprivnica i njegovi ljudi u vrijeme velike svjetske gospodarske krize.* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VI, 11, Koprivnica, 2007., 152-153.

5 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Zagrebački klub Kvak - poticatelj kulturne tradicije i zabavnog života. Elitno bratstvo boemskih duša.* // Zagreb - moj grad 42, ožujak - travanj 2013., 42-47.

njegov zamjenik, vode obaveznu kotarsku organizaciju Zanatske komore po Zakonu o radnjama od 5. studenog 1931. godine vrlo odgovorno, pozivajući obrtnike često na dogovor. U koprivničkom kotaru su 1935. godine radile 424 obrtničke radnje, ali bilo je mnogo problema s nadriobrtom, ispitima pomoćnika i šegrta, radom šegrtske škole, socijalnom zaštitom, brigom za bolesne, radnim vremenom itd.⁸ Bubnjar Đuro Posavec (umro 12. kolovoza 1938. godine), trideset je godina bio gradski bubnjar koji je purgerima nedjeljom oglašavao najnovije vijesti i propise, dok je tjednom oglašavao po ulicama, obično praćen gomilom djece.⁹ Jačanje državnog industrijalizma pogađa Koprivnicu na mnogo načina - osim Ettingerovog mlina, svi proizvodni pogoni tretirani su kao obrt. Mnogi obrtnici zatvorili su svoje radnje jer nisu mogli poslovati pozitivno, a Uredba o zaštiti zemljihradnika nije ih štitila jer su kredite uglavnom dizali kod privatnika. Novca je bilo malo pa je u krizu zapao i najpoznatiji koprivnički tiskar Ivo Vošicki koji mora iseliti iz dotadašnjih prostora (gdje se danas nalazi gradska knjižnica), pa tiskaru smješta u prostorije zatvorenog kina Jadran (u Varaždinskoj ulici), a knjige iz knjižare smješta u dvije prostorije u uličnom dijelu kuće. U njegovu dotadašnju knjižaru useljava brijač Canki, a druđio je trgovina željezne robe gospođe Marić. U novim prostorima Vošicki se uglavnom bavi tiskanjem novina i uredskih obrazaca, a knjižara gotovo i ne radi. Budući da se daći snabdijevaju u knjižari Senjan kraj gimnazije, rijetke mušterije dvori sam Vošicki. Vošicki više ne tiska Krležine i Cesarčeve knjige.

Isto tako, popularni krojač Krunoslav Šavor mora napustiti svoju radnju na mjestu današnje pivnice te se smješta u malom lokalnu, u svojoj kući, na početku Varaždinske ulice. Njegova velika, ekskluzivna radnja bila je pregrađena u više dijelova - u jednom je Šandor Albahari prodavao konfekcijska odijela. Takvih seljenja, premještanja i pregrađivanja bilo je sve više te se trgovački centar Koprivnice počeo mijenjati na lošije dok Slovenac Kumar

nije uredio svoju radnju. Vučenović je držao izvrsnu, delikatesnu mesnicu na glavnom trgu.

Građanstvo je u velikoj krizi jer se do novca teško dolazilo. Hapšenjem Ive Marinkovića, 1935. godine, prestaje djelovati omladinsko društvo Osvit lijeve orijentacije.¹⁰ U Koprivnici se distribuira omladinski list Mladost, a dolaze i drugi listovi. No, probuđeni HSS od 1935. godine pomalo jača. Miškina svoju Trakavicu 1935. godine i Zbornik hrvatskih seljaka 1936. i 1937. godine tiska izvan Koprivnice kako koprivnički tiskari ne bi imali problema. Veća podravska mjesta - Hlebina, Đelekovec, Peteranec, Novigrad, Koprivnički Bregi - populariziraju socijalnu literaturu putem pisanih tekstova, a i naivni slikari iz Hlebina postaju sve popularniji.¹¹ Njihova pojava ima socijalnu pozadinu. Članovi likovne udruge „Zemlja“, Josip Mraz i Ivan Generalić iz Hlebina, kasnije istaknuti slikari naive, bili su 1933. godine uhapšeni zbog pjevanja Ustani bane, ustani kralju Tomislavu, po povratku iz vinograda. Na žandarmerijskoj stanici brutalno su pretučeni, pa su se kasnije čuvali sličnih ispada.¹² Dr. Švarc nastojao je spriječiti ovakve postupke. Njegov humanizam, ali i shvaćanje kako bi demokratski centralizam bio dobar sistem bile su njegove posebne osobine.

Dr. Švarc susretljivo je prihvaćao sve goste pa se takvim pokazao i prilikom dolaska nadbiskupa Antuna Bauera i njegovog koadjutora Alojzija Stepinca koji su dijelili svetu potvrdu na području koprivničkog dekanata 25. svibnja 1935. godine (kod kapelice Granule u Varaždinskoj ulici bio je postavljen slavoluk). Koprivnički novinar Dušan Ožegović istaknuo je kako su predstavnici državne vlasti prisustvovali ovoj crkvenoj svečanosti, ali je kritizirao kanonika Pavunića jer ranijih godina nije došao dočekati bana ni ministre.¹³ Ožego-

⁸ Izvještaj Zanatske komore u Zagrebu za godinu 1935. (urednik dr. Josip Butorac), Zagreb, 1936., 297.

⁹ Umro Đuro Posavec. // Podravske novine 32 (13. VIII. 1938.), 3.

¹⁰ ZATEZALO, Đuro; MAJETIĆ, Tomislav: *Ivo Marinković*. Karlovac, 1975.

¹¹ ŠPOLJAR, Marijan: *Obris idejnih kretanja u kulturi Podravine između dva rata*. // Podravski zbornik 7 (urednik Franjo Horvatić), Koprivnica, 1981., 51.

¹² KRUŠELJ, Željko: *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Politička zblivanja u koprivničkoj Podravini od objave šestosiječanjske diktature do sloma kraljevina Jugoslavije*. Koprivnica, 2001., 269.

¹³ KRUŠELJ, nav. dj., 251-252.

vić navodi kako je prilikom održavanja euharistijskog kongresa u Podravini, kada je pontifikalnu misu 6. kolovoza 1937. godine služio biskup dr. Salis Saevis, dr. Švarc prisustvovao ručku u župnom dvoru, a dan nakon toga posvećena je slika Majke Božje u Močilama.¹⁴ Kao član poznate obitelji Ožegović, čiji je otac bio u Koprivnici i podžupan prije 1900. godine, Dušan Ožegović ima istaknutu ulogu u kreaciji, ali i opisu društvenog života u Koprivnici, sve do osnivanja Banovine Hrvatske.¹⁵

Dr. Branko Švarc provodio je ono što je narod želio, oslušujući njegovo bilo. Takvog ga se i osobno sjećam, kada je kao umirovljenik (oko 1970. godine) sjedio s malim smeđim psom u gradskom parku, promatrajući žene i muškarce kako idu prema novoj tržnici, a rado je i razgovarao. Kao trinaesto dijete, rođeno u Koprivnici, dr. Branko Švarc se poslije studija vratio u Koprivnicu. Izuzev sudjelovanja u partizanima i službe u Varaždinu nekoliko godina poslije Drugoga svjetskog rata, nikada nije napuštao ovaj grad.¹⁶

Zahvaljujući dr. Švarcu i gradskom zastupstvu, društveni život tada nije bio ograničavan. Kanonik, kasnije prebendar, Stjepan Pavunić¹⁷ donio je u Koprivnicu (iz Vrbovca) pasionske igre, a rado je organizirao hodočašća i procesije kada su to vlasti dozvolile. Vjera je ljudima pružala nadu u bolju budućnost, a Pavunić je znao privući narod. Njegove procesije na blagdan Tijelova (kojom prilikom su sagrađene male drvene kapelice prekrivene zelenilom i cvijećem na putu procesije) bile su veliki ljetni događaji i nitko nije mogao ostati ravnodušan. U spomenutim kapelicama bio je postavljen stol s bijelim stolnjakom na kojemu

Sl. 1. Dr. Branko Švarc (prema: KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 176).

su bili raspelo, svijeća i svete slike pa se procesija uvijek ovdje zaustavljala. U povorci djevojčice su nosile košarice s ružinim laticama te ih putem bacale, a i prozori kuća bili su ukrašeni cvijećem, vezenim ručnicima i „načičkani“ građanima koji su htjeli vidjeti procesiju. Koprivničke procesije i djelovanje Pavunića, kao predsjednika HPD-a *Podravac* (koji je u organiziranju koncerata surađivao i sa židovskim kantauirom Leonom Wolfensonom) bili su događaji koji je redovito pratio koprivnički tisak.

Židovi potiču i sportski život (grade tenisko igralište), a dr. Željko Selinger osnovao je 1934. godine kazališnu sekciju koja je izvodila moderne dramske tekstove. Europski utjecaj jača i kroz djelovanje Ivica Hiršla koji je studirao književnost na francuskoj Sorboni te je u Koprivnicu donio nove trendove iz zapadnoeuropske kulture koji su bili nadojeni ljevičarstvom. Dobivši konačno mjesto u Koprivnici 1935. godine, uključio se u javni život te je u školi osnovao *Cercle français*,¹⁸ a surađivao

14 Euharistijski kongres u Koprivnici bio je najveća vjerska manifestacija u Podravini. *Podravske novine* 33 (14. VIII. 1937.), 1.

15 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Ožegovići u Koprivnici od polovice 19. do polovice 20. stoljeća*. // CRIS. Časopis Povijesnog društva Križevci XIV, 1/2012., Križevci, 2012., 35-41.

16 Branko Švarc (Koprivnica, 1894. - Koprivnica, 1972.). ŠVARC, Krešimir: *Dr. Branko Švarc, jurist i „stihoklepac“*. // Štikleci iz stare Koprivnice (urednik Krešimir Švarc), Koprivnica, 2009., 2. izdanje, 53-58.

17 KOVAČIĆ, Milivoj: *Vrbovečki i koprivnički župnik Stjepan Pavunić*. // Tkalčić 4, Zagreb, 2000., 227-258.

18 Do premještaja u Šibenik 1938. godine, predsjednik ovog društva bio je Voja Pavlović, a onda dr. Teodor Durman. *Podravske novine* 35 (3. IX. 1938.).

je i s Klubom akademičara, pišući mnogo i u *Podravskim novinama*. Hiršl - kao i Slavko Kolar u Petrinju - dovodi u Koprivnicu Francuze i frankofone, a zapadnoeuropska kultura širila se i preko *Ilustrovanog tjednika* koji izlazi od 1931. do 1937. godine, s mnoštvom neidentificiranih autora, odnosno autora koji su objavljivali pod, još uvijek, neodgonetnutim pseudonimom. Na taj način u Koprivnici se stvara klima koja se nije mogla susresti u drugim gradovima jer dr. Švarc dobro surađuje i s kotarskim načelnikom Stevom Bogićem koji je bio i upravitelj gradske policije, nakon što je maknut mnogo krući Vodelić.¹⁹ Švarc je pomagao i sport. Nakon velike svjetske krize počele su se u Koprivnici održavati biciklističke utrke, koje su prethodnica kasnijih motorističkih trka u središtu grada. Koprivnica je imala dva fijakera koji su putnike dočekivali na kolodvoru, a pojavio se i prvi taksu. Mnogo se cijeni i Vatrogasno dobrovoljno društvo koje u suradnji sa željezničarima formira limenu glazbu. Kao prometno raskršće i mjesto na granici, Koprivnica je i u međuratnom razdoblju imala izvanredno velik broj gostionica raznog tipa te dva hotela u kojima su stranci i trgovački agenti mogli noćiti, a ti su lokali bili i mjesta poslovnih pregovora. Grad Koprivnica je upravo zbog toga bio multinacionalni grad, sličniji gradovima sjeverne Europe nego gradovima Balkana, po načinu života svojih građana i njihovim interesima. Nije zanemariva ni aktivnost esperantista koji su bili vrlo popularni u Bregima (koji su s Koprivnicom činili administrativnu cjelinu). Stoga je Koprivnica, usprkos umanjenoj važnosti kao industrijskog grada, i dalje bilježila pozitivan razvoj, na što je svakako djelovao izvoz koji je nakon 1934. godine krenuo prema Hitlerovom Trećem Reichu. Koprivničanac, arhitekt Slavko Löwi 1932. godine osnovao je u Zagrebu svoj arhitektonski biro te je dobio više nagrada na natječajima. Osvojio je drugu nagradu za novi trg u Sarajevu 1934. godine, u suradnji s Kazimirom Ostrogovićem; drugu nagradu za Hrvatski kulturni dom na Sušaku 1935. godine; prvu nagradu za sportski park u Zagrebu; drugu nagradu za željeznički kolodvor u Sarajevu 1936. godine, a 1934. godine podigao je prvi neboder u Masarykovoj ulici

19 KOLAR, Mira: *Grad Koprivnica...*, 154-155.

u Zagrebu. Ovaj arhitekt, vrlo modernog stila, mnogo je tražen i dovodi u stanove svjetlo i slobodne vidike.²⁰ Njegov rad nije mogla zanemariti ni Koprivnica pa je 1937. godine modernizirao koprivničku sinagogu, dajući joj novi sjaj, pa su se iz ove prelijepe zgrade, Svilarском ulicom nerijetko širili zvuci koncerata.

Ipak, nezadovoljstvo naroda bilo je veliko radi loše gospodarske situacije i oštećenih samoupravnih prava koje su gradovi imali još u 19. stoljeću. Vlast je na kraju velike svjetske krize bila svjesna kako je njihov pokušaj jugoslaviziranja Podravine i potiskivanja nacionalnih osjećaja, propao iz mnogo razloga. Na području Podravine netrpeljivost prema beogradskom centralizmu i potiskivanja pravaške ideje nastavljeno je, čak i uslijed djelovanja ustaša na Janki-puszti, čije djelovanje je nastavljeno i poslije likvidacije spomenutog logora. Ilegalno, odnosno pritajeno, mora djelovati, čak i Hrvatska seljačka stranka koja se sve bolje snalazi i djeluje putem kulturno-zabavnih priredaba, odnosno preko Seljačke sloge i Gospodarske sloge.

Glavni tadašnji eksponenti vlade u provođenju politike Jugoslavenske radikalno seljačke demokracije, dr. Vladimir Malančec (senator), kao i ministar Viktor Pogačnik iz Đurđevca (a i drugi „prebjezi“, kako ih zove Šadek), vide kako je postojeća politika propala.²¹ Traže se nove ideje i novi ljudi koji će znati krenuti putem ublažavanja političkih napetosti kako bi se spriječili radikalniji istupi i kako bi se očuvao postojeći sistem. Izbori 1935. godine bili su prijelomni za jugoslavensku povijest. Centralistički usmjerenog kralja Aleksandra više nema, ali njegovi nasljednici, osobito dr. Milan Stojadinović, i dalje vode centralističku i radikalnu politiku. Jugoslavenski radikali na kandidatskoj vladinoj listi za izbore, 5. svibnja 1935. godine, guraju odvjetnika dr. Veljka Ilića (koji je u Koprivnici dobio mjesto bilježnika i imao kancelariju u blizini Kotarskog suda te se doselio u Koprivnicu s kćerkom i suprugom po nalogu radikala). Nekoč je bio aktivni član Pribičevićeve Samostalne de-

20 ŠPOLJAR, Marijan: *Arhitekt Slavko Löwy. // Podravski zbornik 7 (urednik Franjo Horvatić), 1981., 261-263.*

21 ŠADEK, Vladimir: *Ustaše...*

mokratske stranke i pristaša Hrvatsko-srpske koalicije, ali poslije proglašenja diktature povukao se iz politike i ponovno aktivirao 1935. godine. Dr. Veljko Ilić, Srbin, rođen u Gospiću 1897. godine, postao je poželjni kandidat vladine stranke na izborima 1935. godine.²² Dr. Ilića, čovjeka široke kulture, u Koprivnici su podržavali mnogi pripadnici elite koji su se pribojavali vladavine seljaštva, odnosno Hrvatske seljačke stranke koja je napadala „pokvarenu gospodu“. Podržavao ga je i dr. Mirko Kasumović, rođen u Slunju, koji je 1899. godine došao u Koprivnicu gdje je do 1940. godine bio glavni liječnik te je njegovo znanje u liječenju preraslo u legendu. U nizu njegovih unapređenja rada bolnice treba spomenuti nabavu prvog aparata za rendgensko snimanje 1932. godine. Godine 1936./37. uspijeva izgraditi novu trokatnu zgradu za interni odjel i modernizira operacijsku dvoranu, a bolnica, s 240 kreveta i vlastitom ekonomijom (na 40 jutara koju je vodio Josip Novaković), je bila uspješna gradska ustanova, čemu je pridonijela i podrška gradonačelnika, dr. Švarca.²³

Izbori 1935. godine bili su dramatični. Iako su bili javni te se znalo točno tko za koga glasa (za javne činovnike i radnike bilo je vrlo opasno glasati za Miškinu), bili su veliko iznenađenje za vladu. Na području grada bilo je upisano 2.477 glasača i 1.043 je glasalo za Miškinu, a 590 za dr. Ilića, tj. Maček je dobio 10.133 ili 79,38% svih glasova, a lista Bogoljuba D. Jevtića, zapravo dr. Veljka Ilića 2.631 ili 20,61% svih glasova. Iako također zemaljske i ponuđene u svim izbornim kotarima u zemlji, na području koprivničkog kotara liste Božidara Maksimovića, tj. Vase Milenkovića nisu dobile niti jedan glas, a lista Dimitrija V. Ljotića, odnosno Blaža Puhala samo jedan.²⁴ Dakle, postojale su samo dvije odlučujuće stranke.

22 Dr. Kasumović bio je jedan od najuglednijih ljudi Koprivnice. Njegov otac bio je školski nadzornik, a i brat je bio u nastavničkoj struci.

23 ŠVARC, Krešimir: *Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice. Prilog povijesti zdravstva Koprivnice.* // Koprivnički liječnički zbornik, Koprivnica, 1973., 23-24.

24 VELAGIĆ, Savo: *Izbori između dva svjetska rata (kotari Đurđevac, Koprivnica, Varaždin, Ludbreg).* // Podravski zbornik 26-27 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2000.-2001., 129.

Koprivnica je pokazala da je posve Miškinina, odnosno Mačekovska te su se seljaci iz okolića, a i stanovnici koprivničkih predgrada ponadali kako će na čelo opet doći ljudi koji će u nekom obliku nastaviti ono što je započeo kroz rad oblasti s hrvatskim i srpskim stanovništvom, koje je simpatiziralo ideje koje su na području oblasti počeli realizirati Stjepan Radić i Josip Predavec te drugi vođe Hrvatske seljačke stranke, od 1927. do 1928. godine, a po načelima sporazuma Seljačko-demokratske koalicije, kada su Radić i Pribićević našli zajednički jezik.

Međutim, to se nije dogodilo. Usprkos izborne pobjede liste Mihovila Pavleka Miškine za narodnog zastupnika, na osnovu izbornog zakona (po kojemu su ispalili svi kandidati ako njihova lista nije bila postavljena u svim izbornim mjestima zemlje, a takva je bila Hrvatska seljačka stranka), za narodnog zastupnika proglašen je dr. Veljko Ilić. Velikosrpski radikalni su na izvjesno vrijeme pritajili svoje težnje za političkom vladavinom u mjestima gdje srpsko stanovništvo nije činilo većinu, djelovali su vrlo umjereno pa se vrijeme vladavine žandara poslije Prvoga svjetskog rata, koji su se nerijetko služili batinama i kojekakvim makinacijama izvlačili iz svoje vladavine materijalnu korist, počelo zaboravljati. Činovnici su upravljali dvostrukim mjerilom na osnovu politike i stranačke pripadnosti. Nije više bilo potrebno mijenjati stranku radi gospodarskog prosperiteta, ali kriza je zatvorila mnoge obrtničke i trgovačke radnje. Ilić je bio vrlo umjeren političar, stoga na koprivničkom području nije bilo većih političkih potresa i ekscesa, može se čak govoriti o smirivanju političkih tenzija. Svako je na njegovo ponašanje utjecao dr. Branko Švarc, koji je sve do 1937. godine bio gradski načelnik i držao Stojadinovićevu Jugoslavenšku radikalnu zajednicu u uvjerenju kako je u Koprivnici sve u redu pa je čak podržavao rad četničke organizacije u Koprivnici. Pozdravio je čak i četničkog vojvodu Kostu Pećanca koji je s naoružanim ljudima došao na posvećenje četničke zastave u Koprivnicu 21. srpnja 1935. godine, čime je uspio zavarati radikale. Kako bi pokazao građanima da je sklon i drugoj opciji, Švarc je dozvoljavao i ponovno oživljavanje hrvatskih društava od 1936. godine pa je već 30. lipnja 1936. godine osnovana podružnica za-

druge „Hrvatsko srce“ u kinu Apolo Romana Ostrogovića (današnji kino Velebit). Toj skupštini prisustvovala i udovica Stjepana Radića, Marija Radić, potpredsjednica društva gđa Barić i članica upravnog odbora gđa Devčić, a pozdravila ih je Ruža Vedriš, kćerka bivšeg koprivničkog gradonačelnika Ivana Kraljića (koji je radi pomaganja ustaša u Janka-puszti bio na robiji) i Ljubica Tomašić iz Drnja. Marija Radić održala je predavanje o ciljevima zadruge u koju su se učlanile brojne Podravke.²⁵ Na dolazak Pečanca u Koprivnicu Mačekovci su burno reagirali, proslavivši u srpnju 1935. godine rođendan svog vođe. Političke strasti zbog navedenih događaja su uzavrele pa je kotarski načelnik Bogić zatražio od Odsjeka za državnu zaštitu Banske uprave Savske banovine da zabrani djelovanje četničke organizacije u Koprivnici te je tako i postupljeno, a radikalni su počeli uvažavati Koprivnicu kao područje gdje Hrvatska seljačka stranka ima neprikosnoveni privrženost naroda.²⁶

Stevo Bogić bio je kotarski načelnik od ljeta 1933. do 10. siječnja 1938. godine kada je upravljanje predao Alfonsu Bagolyju. Bogić je dobro surađivao s dr. Švarcom, djelujući po principu političke ravnoteže i pridržavanja brojnih zakona koji su do tada već usklađeni za čitavu zemlju.²⁷ Ova ravnoteža omogućila je rad katoličkih društava u Koprivnici, osobito Katoličke akcije pa je u Domoljubu 23. studenog 1935. godine proslavljena stogodišnjica Hrvatske himne, a ponovno su se počele isticati hrvatske zastave. Zastava je 24. studenog izvješena i na zgradi gradske općine čije je temelje svojedobno položio ban Josip Jelačić. Na taj skup pristiglo je mnogo naroda, a govorili su Miškina, Franjo Gaži, dr. Pavao Tomašić, Dane Hranilović i odvjetnik dr. Rudolf Trstenjak.²⁸ Bila je to prva politička skupština u Koprivnici, poslije 1923. godine, koja ukazuje na izmijenjene političke prilike (poslije izbora

1935. godine) i na zahtijevanje naroda da se radi i u njegovom interesu. Počele su se osnivati podružnice Gospodarske sloge, kao privredne organizacije HSS-a, koja se brinula za prodaju seljačkih proizvoda. Iz Koprivnice je, početkom 1936. godine poslan vagon kumpira u gladni Perušić, ali je vodstvo Sloge smatralo kako bi broj članova u koprivničkom kotaru trebao biti veći od dvije i pol tisuće.²⁹ Već 6. rujna 1937. godine u Domoljubu je održan sastanak mjesnih, općinskih i kotarskih povjerenika Gospodarske sloge za područje Podravine, Hrvatskog Zagorja, Prigorja i Moslavine, a izabrani su i zdravstveni povjerenici pa je Gospodarska sloga postala važna institucija za poboljšanje položaja i zdravlja seljaka te zaštite nadnice radnika.³⁰

Dr. Švarc i dalje vodi politiku ravnoteže surađujući s katoličkom crkvom, osobito Pavunićem koji je svojim djelatnostima aktivirao Koprivničane. Zahvaljujući Stjepanu Pavuniću crkveni velikodostojnici, nadbiskup Antun Bauer, a kasnije i Bauerov nasljednik nadbiskup dr. Alojzije Stjepinec, rado su dolazili u Koprivnicu i sudjelovali u vrlo dobro organiziranim procesijama i drugim crkvenim svečanostima te se gotovo može reći da je u Podravini katolička crkva ojačala nakon što je Modrušan udaljen iz ovog područja (ne kroz likvidiranu Hrvatsku pučku stranku, već kroz Pavunićev rad koji je stalno s propovjedaonice napadao boljševizam i masoneriju, a onda razvio silnu aktivnost prilikom hodočašća u Močile ili na Mariju Bistricu). Katolički episkopat 1937. godine objavio je Poslanicu o socijalnom pitanju u kojem se osuđuju, ne samo komunizam, već i gospodarski liberalizam, koji zbog zatvaranja Danice i Uljare 1937. godine, ali i konkurencije Batinih cipela i Varteksove odjeće, nalazi na plodno tlo među mnoštvom nezaposlenih u gradu, a tome pridonosi i djelovanje Jurja Ščetinca koji ukazuje na potrebu pojačane socijalne brige među siromašnima.³¹ Iako crkva ne djeluje sinkronizirano s akcijama

25 *Hrvatsko srce u Podravini. // Podravske novine* 27 (4. VII. 1936.), 1.

26 KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 259-261.

27 OŽEGOVIĆ, Dušan: *Kronika. // Podravske novine* (8. I. 1938.).

28 KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 272-273. Na toj je skupštini bio i dr. Žiga Šol kao zamjenik dr. Mačeka te dr. Lebović iz Bjelovara, koji je privukao Bjelovarčane u HSS.

29 ŠUTE, Ivica: *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935.-1941. // Zagreb, 2010., 295.*

30 Isti, 313-314.

31 KOLAR, Mira: *Koprivničanac dr. Juraj Ščetinec, socijalni pisac (1898.-1939.). // Podravski zbornik* 28 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2002., 161-176.

Hrvatske seljačke stranke (HSS-a), već čak i u suprotnosti, ova katolička akcija naišla je na odjek među seljaštvom koje se boji ratova (koji su već započeli u Etiopiji i u Španjolskoj). Mihovil Pavlek Miškina putem svojih socijalnih pjesama i pripovjedaka, ali i govorima na javnim skupovima, postaje sve popularniji. Već na izborima 1935. godine nositelj je liste Hrvatske seljačke stranke (HSS-a) u koprivničkom kotaru. Iako je u Narodnu skupštinu ušao dr. Veljko Ilić, primjenom nevjerojatnog izbornog zakona, Miškini je uspjeh na izborima pribavio određen imunitet i zaštitu pred represijom političkog režima koji je poslije ubojstva potpredsjednika HSS-a Josipa Predavca morao sve više paziti da ne pretjera s progonom narodnih vođa. Miškina je to iskoristio pa se o njemu poslije 1935. godine može govoriti kao političaru, više nego kao o književniku jer je glavna djela napisao do 1935. godine.³² Sve se jače angažira u politici HSS-a te je aktivan kroz Seljačku slogu, Gospodarsku slogu i Hrvatski radnički savez, a sve više govori i na javnim skupovima.³³ Godine 1936. objavio je u Zagrebu knjigu *Krik sela*, a u Koprivnici brošuru *Dva naša najveća pokojnika*, o braći Radić. Nekoć jako povezani s Koprivnicom, književnici Miroslav Krleža i August Cesarec, poslije krize više ne surađuju s Vinkom Vošickim koji je zapao u materijalne poteškoće jer je tiskao knjige koje nije uspio prodati na tržištu te jedva i sam preživljavao. Poslije *Mora* (tiskan 1930. godine) ne tiskaju se više ni radovi književnika i pjesnika katoličke orijentacije Đure Sude te, a njegov brat Mato je nakon 1931. godine, zbog pisanja o pojedinim uglednim Koprivničancima na sarkastičan način, ali i zbog otvorenog pristajanja uz radikale, postao neomiljena ličnost pa je u jesen 1936. godine premješten

u Beograd.³⁴ Miškina je na strani HSS-a imao više sreće. Uključio se u anketu Štamparove Škole narodnog zdravlja u Zagrebu pa knjigu *Trakavica*, koja je proizašla iz tog projekta, u kojoj pisuje težak život seljaštva objavljuje u Zagrebu što je bilo manje riskantno i opasno za njegov javni rad.

3. Prof. Ivo Ključka

Krajem 1937. godine mijenja se uprava grada i kotara. Prof. Ivo Ključka imenovan je gradonačelnikom. Ključka je rođen 1882. godine u Sotu u iločkom kotaru. Maturu je položio u Osijeku, a Filozofski fakultet, klasične jezike i književnost na Sveučilištu u Zagrebu. Službovao je u gimnaziji u Karlovcu, Zagrebu i Rumi te je sudjelovao u Prvom svjetskom ratu kao kapetan prve klase, a od 1930. godine radio je na koprivničkoj gimnaziji (gdje je 1931. godine, kao pristaša federalizma umirovljen), a od 1937. do 1949. godine, kao pristaša HSS-a bio je gradski načelnik.³⁵ U to vrijeme raste važnost Koprivnice, ali ne zbog proizvodnje, već zbog otvaranja pruge do Varaždina čime je otvorena mogućnost da se stoka iz Podravine najkraćim putem otprema u Srednju Europu, osobito u Njemačku. Naime, pruga Koprivnica - Varaždin otvorena je nakon što je riješen problem podvožnjaka koji je bio krivo izveden te se sav promet između stanice i grada morao odvijati preko Dubovca. Rješavanje ovog problema bilo je predmet velikih sukobljavanja tehničkih stručnjaka 1937. go-

32 KOLAR, Mira: Bibliografija u knjizi „Mihovil Pavlek Miškina“, I. knjiga, Koprivnica, 2012.

33 KOLAR, Mira: *Književnik Mihovil Pavlek i politika*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 9, Koprivnica, 2006., 39-44.

34 OŽEGOVIĆ, Dušan: Mato Sudeta. Prigodom njegovog premještanja u Beograd u Ministarstvo Prosvjete. // Podravske novine 37 (12. IX. 1936.), 2. Dušan Ožegović napisao je tom prigodom pohvalnu biografiju ovom učitelju koji je proveo 17 godina u Koprivnici pohvalivši njegov svestran rad. Mato Sudeta je radio kao učitelj na koprivničkoj osnovnoj školi od 12. ožujka 1919. godine i pisao je o povijesti školstva, ali je imitirajući dr. Švarca pokušao opisati i koprivničke ličnosti na karikiran način što mu nije uspjelo te je izlaženje u Podravskim novinama prekinuto. Vidi još: Đuro i Mato SUDETA, *Fantastično-sarkastične priče* (predgovor Mira Kolar). Koprivnica, 2009., 15.

35 OŽEGOVIĆ, Dušan: *Tragična smrt prof. Ključke*. // Podravske novine 50 (28. IX. 1940.), 1-2.

Sl.2. Prof. Ivo Ključka (prema: KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 179).

dine.³⁶ Svečano otvaranje pruge zadnji je javni istup dr. Branka Švarca koji vrlo srdačno pozdravlja nadbiskupa Alojzija Stepinca, ali i predstavnike vlasti.

Prof. Ivo Ključka (Dušan Ožegović najčešće piše Ključka, umjesto Ključka, a to prezime i danas postoji) nije bio domaći čovjek, ali je kao Iločanin dobro surađivao s kotarskim načelnikom Alfonzom Bagolyjem. Bio je gradonačelnik od 1937. do 1939. godine. Rođen 20. 9. 1882. godine u Iloku, školovao se u Osijeku i Zagrebu. Bio je profesor hrvatskog, latinskog i grčkog jezika, a na koprivničkoj gimnaziji po-

čeo je predavati 1932. godine kao honorarni nastavnik jer se koprivnička gimnazija našla na listi onih gimnazija koje je trebalo zatvoriti u procesu racionalizacije srednjih škola u zemlji. Na tu odluku (koja je srećom spriječena) svakako je utjecalo oštećenje slike kralja Aleksandra u jednoj od učionica.³⁷ Ključka je prije 1932. godine bio član Federalne stranke. Vlada ga je u Koprivnici imenovala za gradonačelnika radi dobrog poznavanja situacije, ali i s nadom kako će se proces mirnog života u Koprivnici nastaviti. Nastavkom politike dr. Švarca srpski radikali nisu bili zadovoljni pa se već 1938. godine govorilo kako će ga zamijeniti Mihovil Tomac (nekoć kao kapucin, pod imenom opat Jeronim, pripadao reformaškom pokretu katoličke crkve) koji je promijenio stranku, postavši od republikanca vodeći čovjek Jugoslavenske radikalne zajednice (Jereze) čiji je mjesni odbor u Koprivnici osnovao 12. ožujka 1938. godine.³⁸ Ključka je u kolovozu 1938. godine htio dati ostavku, ali ju gradski zastupnici nisu prihvatili. On je u Jembrekovom lokalu održao sastanak s gradskim zastupnicima HSS-a gdje je Ključka iskreno porazgovarao s članovima HSS-a i banom Ružičem te je još punih godinu dana ostao gradski načelnik.³⁹ Bio je protivnik dr. Martina Širokija, koji je od 1928. godine radio u koprivničkoj bolnici, a kao pravaš nije se slagao s vladinom politikom pa se vode žestoke diskusije oko gradskog proračuna.⁴⁰ Iako Ključka nije bio tako voljen kao dr. Švarc, sin Koprivnice, bio je društven pa je i on dozvoljavao i podržavao zabave društva *Podravec*. Kao Srijemac, Ključka je volio folklorne priredbe što je Seljačka sloga iskoristila organizirajući svake godine svoja okupljanja i zborove. Ključka je, kao i dr. Švarc, prihvaćao i predstavnike pravoslavne crkve. Srdačno je prihvatio zagrebačkog mitropolita Dositeja koji je, u pratnji tajnika Živadinovića, arhijerejskog zamjenika prof. Vitkovića i članova pravoslavnog duhovnog suda Stopića i Vučijića, došao u Koprivnicu 2. 10. 1938. godine radi posvećenja pravoslavne cr-

36 OŽEGOVIĆ, Dušan: *Spor oko podvožnjaka u Koprivnici*. // *Podravske novine* 28 (10. VII. 1937.); 33 (14. VIII. 1937.); 37 (11. IX. 1937.), 1. No visoka cijena izgradnje podvožnjaka nije zadovoljila Beograd i novi gradonačelnik Ivo Ključka morao je u prosincu 1937. ići u Beograd radi dogovora. *Podravske novine* 49 (4. XII. 1937.), 2. Izgrađenim podvožnjakom nije se riješilo pitanje prometa te je konačno izgrađen tunel kako bi se osigurala protočnost prema groblju. D. O.: *Potreba pregradnje „podvožnjaka“*. // *Podravske novine* 51, (18. XII. 1937.), 2.

37 KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 110.

38 Isti, 287-288.

39 OŽEGOVIĆ, Dušan: *Ostavka*. // *Podravske novine* 32 (13. VIII. 1938.), 3.

40 *Podravske novine* 35 (3. IX. 1938.), 2.

kve, obnovljene nakon potresa.⁴¹ Gradonačelnik Ključka je zaželio dobrodošlicu mitropolitu Dositeju istaknuvši kako u Koprivnici „*vlada vjerska snosljivost*“ te je mitropolit, nakon gruvanja mužara, dao blagoslov svima naglasivši „...*brat jemio koje vjere bio*“. Prilikom posvećenja crkve pjevalo je Srpsko pjevačko društvo iz Zagreba pod ravnateljstvom Đorđe Vaića (narodni poslanik i učitelj pravoslavne vjeroispovijesti na koprivničkoj gimnaziji), a na kasnijem banketu mitropolit je promaknuo profesora Adama Marina u čin protojereja. Kotarski načelnik izvještava kako je sve mirno iako su privredne prilike dosta loše.⁴²

No, Ključkino načelnikovanje je poslije parlamentarnih izbora, krajem 1938. godine sve teže. U travnju 1939. godine devetorica zastupnika daju ostavke pa su zastupnici ostali samo seljaci koje je predvodio Tomo Čiković, predsjednik gradske organizacije HSS-a, a novi su imenovani na Ključkin prijedlog.⁴³ Članovi HSS-a sve su prisutniji i zahtjevniji. Njemačke čete u rujnu 1939. godine ušle su u Poljsku. U Koprivnici se tada prikazuje američki film *Snjeguljica i sedam patuljaka* čime se građanstvo uljuljkuje u mir, a to pokazuje i uspješna seljačka smotra u Bjelovaru i Koprivnici (10. rujna).⁴⁴

Ban Šubašić je brzojavom 30. kolovoza 1939. godine razriješio koprivničko gradsko zastupstvo i načelnika Ključku dužnosti. No, podnačelnik Somodi bio je bolestan i nije mogao ni privremeno preuzeti grad, a dr. Kasumović, iako je bio najstariji gradski zastupnik, to je odbio.⁴⁵ Upravu grada, kao povjerenik, preuzima prof. Ivica Hiršl koji je izdao čitav niz propisa radi uspostavljanja socijalne pravde, a naredio je i da Sokolsko društvo, kao režimsko

društvo, napusti gombaonu osnovne škole.⁴⁶ Franjo Gaži iz Hlebina, Miškina iz Đelekovca i Tomo Čiković sve su prisutniji na stranicama *Podravske novine*. Jedan od možda najvažnijih dokumenata koje je izdala HSS-ovska koprivnička organizacija jesu „*Temelji programa Hrvatske Seljačke Stranke: socijalna pravda ne smije da bude samo riječ, nego treba da prožme cijeli naš javni i privatni život*“.⁴⁷

Ključka je i kao gradonačelnik, ali i poslije umirovljenja 1939. godine, bio vrlo aktivan u Vatrogasnom dobrovoljnom društvu, koje je radilo po Zakonu o organizaciji vatrogastva iz 1933. godine. Vatrogasci su u Koprivnici uvijek imali posla zbog loše građenih zgrada na periferiji grada. Vrata lijepog Vatrogasnog doma često su se otvarala radi intervencije. Vatrogasne zabave svake su godine bile društveni događaj prvog reda. Društvo je učestvovalo i na drugim zabavama i društvenom manifestacijama te su, na neki način, bili domaći čuvari reda. Gradski zastupnici i uglednici često su bili u upravi društva pa tako i Ključka, sportaš koji je prisustvovao utakmicama *Sloge*, ali i drugih športskih društava. Još u Švarcovo vrijeme, oko 1935. godine, počele su se organizirati priredbe za slučaj napada iz zraka što su potaknula ratna žarišta koja su poput raka počela razarati svijet u kojem je Liga naroda uzalud pozivala na mir. Vatrogasci su u svečanim odorama glazbom učestvovali i na sprovodima koprivničkih uglednika, prateći pogrebna kola sa zlatnim ili srebrnim anđelima na uglovima. Čuvali su i Kristov grob na Veliki petak i redovito obilježavali dan svoga zaštitnika sv. Florijana, čiji je kameni spomenik upozoravao na vječnu opasnost od požara. Koprivnički vatrogasci bili su povezani na kotarskoj razini, ali i u vatrogasni savez Savske banovine, a za majalis su organizirali izlet u Gornju šumu gdje je bio najbliži skromni ugoštiteljski u šumi. Ključka je uzimao učešće u vatrogasnim zabavama i kontaktima. Zapovjedništvo Vatrogasnog društva stajalo je Ključku

41 OŽEGOVIĆ, Dušan: *Mitropolit Dositej u Koprivnici*. // *Podravske novine* (8. X. 1938.); KRUŠELJ, Željko: Nav. dj., dok. 185, 301.

42 KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 301-302.

43 *Ostavke i imenovanje u gradskom zastupstvu*. // *Podravske novine* 14 (15. IV. 1939.), 3.

44 S.V.: *Hrvatske seljačke smotre*. // *Podravske novine* 35 (2. IX. 1939.), 2.

45 *Raspust gradskog zastupstva*. // *Podravske novine* 35 (2. IX. 1939.).

46 Sokolsko društvo iselilo iz gombaone pučke škole. // *Podravske novine* 33 (17. VIII. 1940.), 3.

47 *Podravske novine* 33 (17. VIII. 1940.), 2. Ovaj je program vrlo radikalna, vodstvo HSS-a nikada ga nije provelo. Zahtijeva se ujedinjenje nezaštićenog srednjeg staleža i borba protiv masona i bogatih.

glave. 23. 9. 1940. godine, poslijepodne, vraćao se vatrogasnim vozilom iz Križevaca, gdje je boravio radi vatrogasnih poslova, i na ravnjnoj cesti kod Carevdara, pri brzini od 40 km/h, auto je sletio u grabu te se prevrnuo. Profesor Ključka slomio je bazu lubanje i hrptenjaču te je ubrzo umro. Vozaču Đuri Šušniću slomljena je lijeva ruka, dok je Pavao Kapetanić zadobio lakše ozljede na glavi i grudima.⁴⁸ Pokopu u glavnoj aleji, 25. rujna, prisustvovali su predstavnici vatrogasnih društava, učenici i nastavnici, odred vojske s vojnom glazbom te gradonačelnik Tomo Čiković. Na grobu je govorio predsjednik vatrogasne zajednice Stanko Žagar, predsjednik koprivničkog vatrogasnog društva ing. Milan Ravnikar, zatim prof. Franjo Dolenc, a u ime HPD „Domoljub“ (u kojemu je Ključka bio dvije godine) potpredsjednik Mihovil Kolarić, dok je za drugove iz Prvog svjetskog rata govorio župnik Jurić iz Peteranca. Pokopan je u glavnoj aleji koprivničkog groblja, ali mu je postavljen samo željezni križ jer je bio bez obitelji, a više nije bio gradonačelnik. Budući da nitko nije plaćao grobne pristojbe, grob je u socijalističko vrijeme prekopan. Križ je dugo stajao naslonjen na stražnji zid grobne crkve. No, Ključkino ime ipak je bilo upisano na mramornu pločicu koja je postavljena na nadgrobnom spomeniku pokraj groba dr. Ede Dorčića u glavnoj aleji. Prema riječima novinara Dušana Ožegovića „*bio je ispravan u službi i privatnom životu*“, a bio je i „*odličan pedagog*“. Naša je dužnost barem to kazati o čovjeku koji je dvadeset godina proveo u Koprivnici, u prosvjetnoj i javnoj službi.

Za Ključke izgrađeno je nogometno igralište u Varaždinskoj ulici, poprište mnogih nogometnih utakmica treće lige do 1950-ih kada je sagrađeno novo igralište zbog širenja Podravke.

Budući da je Koprivnica bila zaustavljena u industrijskom razvoju zbog svog graničnog položaja, ovaj položaj joj je ipak donio i izvjesne koristi. U Koprivnici je, 1938. godine, sa-

građena moderna carinarnica, a za carinske činovnike i vrlo elitna stambena jednokatnica na Tarašćicama, po nacrtima zagrebačkog graditelja Novaka. Carinici su uglavnom bili došljaci koji su sa sobom donosili i svoje navike te možemo govoriti o internacionalizaciji Koprivnice jer su carinici bili vješti stranim jezicima.

Bilo je to sretno doba prije početka Drugog svjetskog rata. No, ne treba zanemariti ni stranački život koji vegetira kako bi se onda poslije 1935. godine naglo probudio djelatnošću HSS-a, sindikata i pravaša koji su, pod utjecajem dr. Ante Pavelića, čuvali ideju stvaranja samostalne hrvatske države. U Koprivnici pravašku struju zastupa dr. Stanko Šćerbak koji je stanovao kraj kotarske kuće odakle je mogao pratiti sva društvena zbivanja u gradu. Zbog teških socijalnih prilika, ponovno je ojačao i radnički pokret, na čelu s lijevo raspoloženim omladincima koje predvode tiskar Valčko Loborec i Ivan Paprika.⁴⁹ No, osim HSS-a, sve su stranke, pa i one vladine, bile marginalne. Najjača opozicija vladinim odlukama bili su koprivnički obrtnici i seljaci, obično dvojnih zanimanja, koji su nastanjivali koprivnička predgrađa (Banovec, Brege, Dubovec, Brežanec, Miklinovec, Kupčine i Futakovec) i koji su glasali za HSS, no oni koje su izabrali bili su brisani primjenom izbornog zakona.

Nakon zabrane 1929. godine, HSS djeluje u ilegali, ali Seljačka sloga, kao kulturna ustanova, osnovana prvi puta 1928. godine, ponovno je osnovana u Koprivnici 8. rujna 1936. godine te je počela javno djelovati među ženama Koprivnice, osobito onima na periferiji grada.⁵⁰ Članice polaze domaćinske tečajeve i tečajeve šivanja. Tako je 1936. godine u Koprivničkom Ivancu organiziran domaćinski tečaj čijem je završetku prisustvovao i gradski načelnik Ivan Ključka, koji je zalazio i k obitelji Bračko. Diplomirana inženjerka prehrambene tehnologije, nastavnica na srednjoj obrtnič-

48 Tragična smrt prof. Ključke. *Automobilska nesreća kod Carevdara*. // Podravske novine 40 (28. IX. 1940.), 1-2. Umjesto vijenca, zadruga Hrvatsko srce dala je dobrovoljni prilog od stotinu dinara koprivničkom Vatrogasnom društvu, a nastavnici gimnazije skupili su 200 dinara za kuhinju Crvenog križa. *Podravske novine* 40 (23. IX. 1940.), 2.

49 PAPIKA, Ivan: *Prilog poznavanju lijevog krila HSS i KPJ Podravine*. // *Podravski zbornik* 1975 (urednik Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1975., 34-43.

50 LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Podravini 1928.-1941.* // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* V, 9, 2006., 76-78. Za grad Koprivnicu, a objavljeni su i podatci za druga mjesta.

koj školi u Koprivnici, Ružica Medvarić-Bračko rekla je kako je Ključka rado i često zalazio na imanje obitelji Medvarić u Goričkom, blizu Koprivnice. Obitelj se razvila od Medvarićeve kućne zadruge (koja je 1885. godine dala podići raspelo na križanju Gupčeve i Vinogradske ulice u Ivancu, a Pavle Medvarić je i prvi hodočasnik iz Ivanca koji je posjetio Rim).⁵¹ U Koprivničkom Ivancu, od početka 1917. godine pa do kraja 1941. godine, župnik je Josip Brdarić kojemu zahvaljujemo mnoge spoznaje o životu tog mjesta.⁵² U svakom slučaju, centar Koprivnice zbog građanskog stanovništva imao je posve drugačiju kulturu od periferije i okolice, a dr. Krešimir Švarc je u svojim *Štiklecima* opisao prvu, ali ne i drugu, kulturu.

Od 1939. godine redovito se održavaju kotarski sastanci Seljačke sloge, a krajem 1939. godine koprivnička kotarska organizacija seljačke sloge imala je 17 ogranaka koji su se bavili zaštitom majke i djeteta, raznim znanjima potrebnima seljačkom domaćinstvu i slično. Kotarski prosvjetni povjerenik Stjepan Prvčić organizirao je predavanja profesora koprivničke gimnazije po pojedinim mjestima.⁵³ Žene su se počele okupljati, a povećala se i njihova briga za tradicionalne vrijednosti i kulturu. Glavna djelatnost odvijala se, dakako, po selima u okolici Koprivnice, ali su Miškina, Mara Matočec, Mijo Stuparić i drugi, na poziv Rudolfa Hercega, dolazili u pojedina sela. Seljačka sloga promovirala je seljačku književnost jer su u njoj obrađivani njihovi stvarni problemi, a najomiljeniji autor bio je Miškina, ali čitaju se i *Sabrana djela* Antuna Radića. U Koprivnici, kao kotarskom mjestu, priređena je 20. svibnja 1937. godine, smotra Seljačke sloge. Na pozornici se prvi puta građanstvu prezentirala seljačka kultura. Smotra je i filmski snimljena te se film prikazivao tijekom 1937. godine u Koprivnici, Đurđevcu i Ludbregu. Zanimljivo je da su, zahvaljujući Bagolyju, a možda i Ključki i Iločanima, na tom skupu bili

zastupani i Srijemci, a 1938. godine u mjestu Srijem kraj Sokolovca, održana je nova smotra, 7. svibnja 1939. godine.⁵⁴

Koprivnica se u Ključkino doba bori za novi identitet. Zbog zatvaranja tvornice umjetnih gnojiva Danice i Uljare, dolazak radništva iz okolnih sela u Koprivnicu, a i kupovna moć tog nadničarskog, radničkog i obrtničko dijela opada. No Koprivnica i dalje buja životom - svakog ponedjeljka, koji je kao tjedni sajmeni dan uglavljen još u 17. stoljeću, angažiranjem križevačkog podžupana Baltazara pl. Patačića kada je Hrvatski sabor odredio da se trgovanje ne može odvijati nedjeljom i blagdanom.⁵⁵ Sajmovi su se održavali na Zrinskom trgu kraj parka. Postavljeno je dva reda stolova na kojima se izlagala roba, a neka se roba vješala i na željeznu ogradu parka. Između prodavatelja i kupaca ponekad bi se iznenada pojavili i pokućarci, a takav je bio i Makedonac Dušan Trajčević koji je prodavao kitničarsku robu koje nije bilo u gradskim trgovinama. Njegova je torba, koju je mogao nositi samo krupan čovjek, bila prepuna jeftine bižuterije, nožića, češljica, igala i zrcala, špekula od višebojnog stakla i sl. No pokućarci su ponajčešće dolazili na godišnje i mjesečne sajmove koji su se održavali na Sajmenom trgu. Tada je čitav grad bio prepun ljudi iz okolice i glasan od raznih dijalekata i nošnji. Ljeti je Pap čitavog dana držao štand s lubenicama i paprikama na početku Svilarke ulice. Osim ponedjeljkom i petkom, kupovalo u trgovinama mješovite robe. Osim spomenutih, redovno su održavani mjesečni sajmovi, svakog prvog petka poslije 15-og u mjesecu. No, gotovo kulturni bili su godišnji sajmovi vezani uz vjerske blagdane čiji je broj porastao, s prvotnih tri (koliko ih je bilo 1637. godine) na šest.⁵⁶ U 18. stoljeću Koprivnica je dobila još tri godišnja sajma, za bana Pavla Rauha još dva. Koprivnica je, iz praktičkih razloga, kao nakupna stanica za stoku Podravine, imala brojne sajmove. Tada je grad vrvio velikim brojem na-

51 MEDVARIĆ-BRAČKO, Ružica: *Život i običaji u župi Koprivnički ivanec*. Koprivnica, 2011., 15, 17.

52 BRDARIĆ, Franjo: *Povijest škole u Koprivničkom Ivancu 1824.-1925.* Koprivnica, 1926. Brdarić je vodio i „Spomenicu Koprivnički Ivanec“ za koju mislim da je do danas ostala u rukopisu.

53 LEČEK, Suzana: nav. dj., 52.

54 Ista, 62-63, 80. Na smotru u Srijem došao je i etnolog Branko Bratanić, a voditelj ogranka bio je I. Hanžeković.

55 HORVAT, Rudolf: *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice*. Koprivnica, 1943., 272.

56 Tada je Koprivnica imala samo godišnji sajam 26. ožujka, 7. prosinca i još jedan.

kupaca, trgovačkih agenata i zainteresiranih za prodaju stoke i poljoprivrednih proizvoda. Godišnji sajmovi bili su: Blaževski u veljači, Sodovenički iza Blagovijesti u ožujku, sajam iza Đurđeva u travnju, Florijanski u svibnju, Antunovski u lipnju, Bartolski u srpnju, sajam na Prociunkulovo u kolovozu, Miholjanski u rujnu, Šimunski u listopadu, Martinski u studenom, Nikolinjski u prosincu.⁵⁷ Ljudi su na sajmu izmjenjivali vijesti i informacije. Stoka se sve do Drugog svjetskog rata prodavala na Sajmenom trgu, a obrtnici su svoje proizvode prodavali u Nemčićevoj ulici i pod Pikom, sve do Starčevićeve ulice. Značajno je da su se prodavači iste vrste roba držali skupa što je ostalo još iz cehovskih vremena (cehovi su ukinuti 1872. godine). Bilo je zgodno što je kupac imao mogućnost usporedbe kvalitete i cijene robe. Običaj povezivanja obrtnika iste struke održao se i u obrtničkoj organizaciji Savezu hrvatskih obrtnika. I na novom sajmištu, kraj Varoške grabe, obrtnici su bili grupirani po vrstama. Izvan ovih „velikih“ dana gradska tržnica bila je slaba ili nikakva, samo je Malčika prodavala „grinzeit za juhu“ i malo salate zaboravljivim građankama bez vrtova. Gotovo uvijek, do kasno uvečer bile su svakog dana, pa i nedjeljom prijepodne bile otvorene male trgovine u sporednim ulicama gdje se sve moglo nabaviti mnogo jeftinije nego u centru, pa i dobiti robu na kredit. Po poslovanju na kredit bila je poznata Cvetkova trgovina u Dugojoj ulici. Gotovo svaka kuća, tijekom kriznog vremena bavila se nekim sporednim zanimanjem pa su registrirani obrtnici s njima vodili pravi rat, ali dakako bezuspješno. Obavijesti o obavljanju pojedinih obrtničkih usluga reklamirale su se usmenim putem, ljudi su se međusobno poznavali, kontaktirali, prijateljevali, a u slučaju spora i tužili. Sve je to činilo život Koprivnice vrlo bogatim.⁵⁸

Srećom po Koprivnicu, od 1935. do 1939. godine nije bilo većih poplava iako je potok Koprivnica stalno prijetio prisjećajući na veliku poplavu 1926. godine; 1940. godine poplavu je uspio spriječiti ing. Ravnikar, na vrijeme oja-

čavši nasipe. No, orkansko nevrijeme 5. rujna 1936. godine, praćeno tučom i rušenjem stabala, nanijelo je veliku štetu. Štetu je gradskoj blagajni prijavilo 300 oštećenika; uništeno je 107 jutara vinograda, 88 jutara kukuruza, a stradale su i druge kulture. Najteže je stradao sjeverozapadni dio grada s periferijom, a na zgradi kolodvora, carinarnice i uljari oštećeni su krovovi. U uljari je srušen 18 metara visoki drveni toranj za hlađenje koji više nije niti obnavljan. Posve je uništeno skladište benzina građevinskog trgovca Svetozara Kovačevića iza podvožnjaka, a i na groblju je srušeno nekoliko spomenika. Skidajući žicu sa stupa, smrtno je stradao Atun Ivanuč, nadglednik telefonskih i telegrafskih vodova. Stradali su i vinogradi na Vinici, voćnjaci i usjevi, a Josipu Drežbi orkan je toliko ošteti kuću da je bio prisiljen sakupljati milodare kako bi ju popravio.⁵⁹ Ni 1938. godine potres nije poštedio Koprivnicu. Već se zaboravilo na potres 9. studenog 1880. godine (koji je i koprivničkim zgradama pa i franjevačkom samostanu zadao veliku štetu), a još je više pao u zaborav potres 8. studenog 1778. godine (koji je ošteti sve koprivničke crkve (osim župne) i gradsku vijećnicu, s epicentrom u Legradu). Potres 1938. godine prouzrokovao je napuknuće zidova u mnogim kućama, a urušili su se i neki dimnjaci.

Miškina se u vrijeme načelnikovanja Ključke sve više prebacuje na politiku i 1938. godine u Zagrebu objavljuje knjigu *Zašto hrvatski seljak nije komunist*, koja najbolje oslikava gledište seljaka sjeverozapadne Hrvatske srednjeg imovnog stanja prema komunistima koji su se zalagali za uništenje postojećeg sustava zasnovanog na kapitalističkom poimanju privatnog vlasništva (seljaku je njegov mali dom, ma kako malen bio svetinja). Bilo je mnogo mladih ljudi bez posla i bez imetka pred kojima u takvom sistemu nije postojala nikakva budućnost pa oni postaju promotori komunizma, odnosno boljševizma, kao boljeg i pravednijeg društva premda je to bila floskula koja je zavarala narod. Miškina je svojim djelovanjem imao mnogo više uspjeha jer su njegovi govori i radovi odražavali stvarnost podravskog sela, grubu svakidašnjicu.

57 HORVAT, Rudolf: *Poviest...*, 180.

58 KOLAR, Mira: *Moja četiri podavska svijeta...*, Koprivnica, 2013., rukopis u pripremi za tisak; ŠVARC, Krešimir: *Štikleci...*

59 D. O.: *Orkansko nevrijeme nad Koprivnicom.* // Podravske novine 37 (12. IX. 1936.), 2.; *Tragična smrt Antuna Ivanuše.* // Podravske novine 37 (12. IX. 1936.), 3.

Miškina u rujnu 1938. godine putuje u Šumadiju gdje su ga seljaci, mučeni sličnim brigama, vrlo lijepo primili.⁶⁰ No, javni nastupi, praćenje političkog tiska i oslušivanje zbivanja, a onda i smrt žene 1937. godine, utječu na Miškinu pa nakon 1938. godine sve manje piše književne radove i sve se više bavi politikom, pišući prigodne političke tekstove.⁶¹

4. Kotarski načelnici Stevo Bogić i dr. Alfons Bagoly

Ipak, da nije bilo kotarskih načelnika Steve Bogića (do 1938. godine) i Alfonsa Bagolyja (od 1938. do 1940. godine), teško bi Miškina razvio tako snažnu javnu djelatnost. Obojica su istovremeno bili i načelnici gradske policije u Koprivnici i kotarski načelnici te su tolerirali sva putovanja i javne istupe Miškine u najvećoj mogućoj mjeri. Miškina putuje slobodno sve do Osijeka i dalje, a svaki je čas u Zagrebu i nitko ga ne pita što je radio. Miškinu je to ohrabrilo te govori sve slobodnije i odvažnije, osobito u vrijeme prije parlamentarnih izbora 1935. i 1938. godine. Njegovi govori su optužujući za vladinu politiku prema selu, a kritika vladajućeg društva oštra. Miškina - često u koordinaciji s Marom Matočec iz Korije kraj Virovitice - osvaja Podravinu.

Stevo Bogić bio je kotarski načelnik i radio je u dogovoru s dr. Brankom Švarcom. Bio je prepoznat kao dobar načelnik jer je djelovao umirujuće na političku scenu Koprivnice u teškim vremenima kada je ubijen kralj Aleksandar. Savjetovao je dr. Švarcu da izradi spomen ploču kralju na zgradi gradskog poglavarstva i održi žalobne sjednice koje su trebale pokazati kako je Koprivnica vjerna vladarskoj kući Karađorđević iako je stvarna slika bila posve drugačija. Koprivnica je žalila kada je Bogić, 1938. godine, bio premješten.⁶²

Popularnosti Miškine osobito je pomogao Alfons Bagoly, kotarski načelnik Koprivnice od 10. siječnja 1938. do sredine 1940. go-

Sl.3. Alfons Bagoly (prema: BATOROVIĆ, Mato: nav. dj., 469).

dine. I on je slijedio metode Steve Bogića i dr. Švarca kojega je na položaju gradskog načelnika već zamijenio prof. Ivo Ključka. O Bagolyju je suvremeni iločki povjesničar Mato Batorović napisao poseban rad kada je došao do Bagolyjevog službeničkog dosjea.⁶³ Alfons Bagoly bio je potomak Matije Bagolyja koji je služio na vlastelinstvu Odescalchi početkom 19. stoljeća. Batorović piše da su barem tri generacije Bagolyjevih služile knezu i da se radi o uvaženoj iločkoj obitelji. Prezime upućuje na porijeklo iz Mađarske, no na službeničkom listu Alfons Bagoly se deklarirao kao Hrvat. Nema sumnje da je upravo to razlog njegovim brojnim premještanjima iako je bio izvrstan službenik. Alfons Bagoly rodio se u Iloku 23. kolovoza 1892. godine, od oca Josipa i majke Emilije, rođ. Krajčović, a baka mu je bila Eva Messinger iz Osijeka. Na osječkom groblju postoji lijep secesijski mramorni spomenik obitelji Bagoly. Kroepek Bagoly bio je deset godina mlađi od prof. Ive Ključke, ali postoji vjerojat-

60 OŽEGOVIĆ, D.: *Miškina u Šumadiji*. // Podravske novine (24. IX. 1938.); KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 300.

61 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mihovil Pavlek Miškina do 1936. godine*. Koprivnica, 2011., bibliografija Miškininih djela, 238-241.

62 KRUŠELJ, Željko: nav. dj., 239-240.

63 BATOROVIĆ, Mato: *Državni službenik Alfons Bagoly (Ilok, 1892. - Zagreb, 1971)*. // Glasnik Arhiva Slavonske i Baranje 11, Osijek, 2011., 455-469. G. Vlatko Bašić, na Sajmu antikviteta u Otvorenom sveučilištu u Zagrebu, slučajno je pronašao i kupio Bagolyjev dosje te ga dao Batoroviću za iločki muzej, vidjevši da je Bagoly Iločanin.

nost kako su se poznavali i prije preuzimanja vlasti na koprivničkom području jer je Ključka bio pristaša federalizma, dakle demokrat, a ni Bagoly nije bio daleko od toga. Vjerojatno su, kao fakultetski obrazovani Iločani, obojica smetali vlasti u Dunavskoj banovini koja je željela očistiti Srijem od Hrvata, pa Srijemci Hrvati nikada nisu dobivali više položaje na području Dunavske Banovine.

Zadatak i Bogića i Bagolyja bio je smirivanje tenzija na koprivničkom, do 1929. godine, vrlo nemirnom području, gdje su svaki čas izbijali sukobi sa žandarmerijom, osobito u graničnim mjestima. Tako se i zagrebački nadbiskup Antun Bauer, prilikom sastanka s knezom Pavlom 26. svibnja 1935. godine, požalio na đurđevačkog kotarskog načelnika Urlića Ivanovića koji je tolerirao prebijanje nekoćine mladića iz Katoličke akcije u Đurđevcu te je dobio obećanje kako će se takvi postupci nastojati sprečavati. Sukoba je vjerojatno bilo cijelo vrijeme, ali su se prešućivali, i od strane crkve i od strasne javnih vlasti jer se katolička crkva nadala potpisivanju konkordata s beogradskom vladom (do čega je i došlo 23. srpnja 1937. godine, u Narodnoj skupštini, ali to nikada nije bilo potvrđeno u Senatu pa taj zakon nikada nije stupio na snagu).

Buntovnost građana zapravo je prikrišana dobrom politikom uprave iako nezadovoljstvo povremeno izbija (prilikom stečaja, pljenidbe i drugih nevolja onih koji nisu mogli platiti poreze i udovoljavati javnim tražbinama). Prilično se strogo - što se vidi u slučaju Mate Sudete - kontrolira tisak i nema mogućnosti da se preko tiska spoznaju prave prilike u gradu. Osim toga, svim političkim sastancima prisustvuje predstavnik redarstva koji raspušta skupštinu kada se prijede određena granica ili opet falsificira izvještaj radi mira i dobre suradnje sa seljačkim narodom jer su se i seljaci počeli ponašati borbenije i radikalnije, stvarajući odrede Narodne zaštite za zaštitu svojih izbora.⁶⁴

Miškina je 1935. godine izašao na izbore kao kandidat HSS-a, nakon što je 1. ožujka iste godine objavio pjesmu *I mi smo ljudi*, u zagrebačkoj reviji *15 dana* koja je objavljivala radove iz umjetnosti, kulture, socijalnih i

ekonomskih pitanja. Slijedila je, već spomenuta, *Trakavica*. Narod u Podravini morao se sam izvlačiti iz velike svjetske krize jer su posjedi u Podravini bili mali i nisu davali viškove za koje bi državno poduzeće Prizad bilo zainteresirano (radi organiziranja prodaje žita u Treći Reich). Tek kada je 1937. godine izgrađena željeznička pruga između Koprivnice i Varaždina, izvoz stoke iz Podravine postaje velik posao koji izvlači seljaštvo iz krize.

Što je ideološki formiralo Bagolyja? To možemo samo nagađati. Alfons Bagoly je pohađao Kraljevsku veliku gimnaziju u Osijeku od 1902. do 1910. godine i možemo pretpostaviti da je poznao dr. Rudolfa Horvata koji je od 1897. do 1901. godine radio kao profesor na školama u Osijeku da bi ga onda sva srijemska pjevačka društva uz Dunav ispratila do novog mjesta u Zemunu.⁶⁵ To je i vrijeme kada su Kuhačeve *Južnoslovenske popijevke* postale vrlo popularne te su ih pjevačka društva svirala i pjevala. Bagoly od 1909. do 1913. godine studira na Pravnom fakultetu u Beču, ali fakultet završava na Pravnom fakultetu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Tu je položio državne ispite i 1914. godine bio osposobljen za upravnu službu. Iz službenog lista vidi se kako je 1915. godine bio zaposlen kao vježbenik u Osijeku, a već 27. srpnja 1916. godine imenovan je gradskim vijećnikom u Zemunu gdje je trebalo rješavati teške probleme nastale zbog austrijske i njemačke okupacije Beograda i Srbije, pa i slati sumnjive Srijemce pravoslavne vjere u internaciju u Koprivnicu i druge logore te vrste. Čini se kako je bio, ne samo marljiv, već i pošten čovjek te je preživio prekret i uspio se održati u državnoj službi i u novoj jugoslavenskoj državi. U Zemunu se 19. lipnja 1920. godine vjenčao s Ludmilom Mercenthaler. Zauzimanjem bana Tomljenovića radio je poslije kod županijske oblasti u Osijeku, ali kada su Vidovdanskim ustavom (1921.) županije ukinute, radi u Virovitici. Zanimljivo je da nije prihvaćao sve premještaje; 1921. godine odbio je premještaj u Staru Pazovu. Ipak, 1922. godine nije mogao izbjeći premještaj u Slatinu, kao privremeni upravitelj kotara, ali je zbog poteškoća oko dobiva-

64 HORVAT, Rudolf: *Hrvatska na mučilištu*. Zagreb, 1942., 549.

65 HORVAT, Rudolf: *Slavonija I i II*. Vinkovci: Privlačice, Slavonica knjiga 6, 1994. Pogovor Mire Kolar: Političko-kulturna djelatnost Rudolfa Horvata u Slavoniji, 273-275.

nja stana zakasnio preuzeti upravo pa mu je promaknuće bilo zamrznuto tri godine. Kraće vrijeme (1923. godine) radi u Križevcima. Čini se kako su Bagolyjeve muke potjecale od njegovog prezimena koje nikada nije ponarodio pa su ga domaći ljudi smatrali strancem. Bagoly je bio obiteljski čovjek. Imao je kćer Leandru, rođenu 25. travnja 1921. godine u Virovici (koja je gimnaziju polazila u Koprivnici) i sina Željka, rođenog 1923. godine u Garešnici (koji je vjerojatno stradao u Drugom svjetskom ratu). U Garešnici radi od 13. rujna 1923. godine te je vjerojatno poznao učitelja i književnika Matu Lovraka. No već 27. studenog 1924. godine bio je namješten kotarskom načelstvu u Bjelovaru, a 25. ožujka 1925. godine već je u Požegi gdje, u vrijeme Osječke oblasti, postiže najbolje ocjene za svoj rad. Međutim, nije smirio prilike u Požegi koje su nastupile poslije atentata u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1920. godine pa biva premješten, i to u Đakovo. No, ni taj premještaj ne prihvaća s obrazloženjem kako nije stranački opredjeljen, stoga nije ni pogodan za to područje. Ova izjava učinila ga je pogodnim za razdoblje diktature. Ministar unutrašnjih djela postavlja ga, 8. svibnja 1929. godine, za poglavara kotara Kutine, a onda je 9. veljače 1931. godine premješten u Brinje. Tu je Bagoly obolio, a 14. rujna 1931. godine postavljen je za političko-upravnog sekretara Banske uprave Dunavske banovine, obzirom da je kao Iločanin dobro poznao Podunavlje. No, to ga je učinilo nepodobnim za ovu službu pa 18. kolovoza 1936. godine postaje načelnik krapinskog kotara, a 14. prosinca 1937. godine načelnik koprivničkog kotara te tu radi do 26. kolovoza 1940. godine (dakle, u vrijeme kada vlast prelazi na HSS). Za Koprivnicu je to bila sreća. Tri godine načelnikovanja Bagolyja u Koprivnici nisu zanemarive. Došao je u Koprivnicu u vrijeme kada je gradski načelnik dr. Branko Švarc, a otišao kada je već i Ključka smrtno stradao između Križevaca i Koprivnice i mora da ga je smrt njegovog Iločanina jako pogodila.

Bagoly i Ključka pomogli su ojačati djelovanje HSS-a u Koprivnici. Pokušaj Jereze ojačati položaj vladajuće stranke dr. Milana Stojadinovića, putem Mihovila Tomca, ukazivanjem kako je Stojadinović osigurao ugled Jugoslaviji suradnjom s Hitlerovom Njemač-

kom - nije dobro dočekan u Koprivnici. Pokušaj mjesnog odbora Jereze da i u Koprivnici osnuje omladinsku sekciju, putem Stjepana Lalića, propala je pa se i Bagolyju i Ključki činilo najjednostavnijim ploviti niz vodu, slijedeći želje koprivničkog stanovništva, a istovremeno lagodno izvještavajući Beograd kako se rad HSS-a svodi na djelovanje Gospodarske i Seljačke sloge iako je zapravo aktivnost bila mnogo šira i uznemirujuća, a kroz Miškinin rad i mnogo dublja.⁶⁶ Bagoly u izvještaju Bansknoj upravi za srpanj 1938. godine izvještava kako se i imendan dr. Mačeka slavi na koprivničkom području vrlo skromno, a držanje javnih službenika je korektno te „*gradjanski redovi ne odobravaju držanje političke organizacije HSS-a, ali obzirom na ovisnost od seljačkog masa pristaju uz pokret*“, a seljački i radnički redovi otvoreni su protivnicima države i porotka u državi.⁶⁷ Disident HSS-a, Mihovil Tomac pozvan je u Beograd. Pričalo se kako će zamijeniti Ključku na mjestu gradonačelnika, ali do toga došlo. Tomac je javno izjavio kako podržava politiku dr. Mačeka iako se u Koprivnici znalo kako je želio postati gradonačelnik što mu je prigovorio Tomo Česi.⁶⁸ No na političku scenu stupa i Tomo Čiković, predsjednik mjesne organizacije HSS-a u Koprivnici, dok Franjo Gaži drži kotarsku organizaciju.

Ponašanje gradske uprave osmišljene u vremenu dr. Švarca se nastavlja. Pripreme za parlamentarne izbor Bagoly opisuje smireno i ne vidi ništa sporno u izjavi kako je 75% birača pripadalo dobro organiziranom HSS-u, a vladina stranka bila je uspješna samo u nekim mjestima u okolici koja su bila nastajena pretežno srpskim stanovništvom. Na ovim izborima ponovno se kandidirao prota Marin Adam, zajedno s Tomcem i Franićem. Iako je premoć HSS-a bila očita, Bagoly uvjerava vlasti kako je uspjeh HSS-a upitan jer je katoličko svećenstvo protiv HSS-a radi kandidature Miškine koji na svakom sastanku govori protiv svećenika.⁶⁹ Ipak, vlasti su uočile nesuglasja

66 KRUŠELJ, nav. dj., 287-288, 295.

67 KRUŠELJ, nav. dj., 296 - izvještaj 7. VIII. 1938. godine.

68 KRUŠELJ, nav. dj., 288-291.

69 KRUŠELJ, nav. dj., 303. - Izvještaj Bagolyja od 7. XI. 1938. godine.

u Bagolyjevim izvještajima te je uoči izbora u Koprivnicu poslan general Milutin Stefanović, ali ga je Bagoly uvjerio kako je s izborima sve u redu te da će narod „apstinirati“ od izbora „videći da jalova politika ne vodi poboljšanju prilika“ i da slabo rade i Seljačka i Gospodarska sloga.⁷⁰ Izbori vjerojatno nisu iznenadili Bagolyja i Ključku, ali su iznenadili vladu. Na izbore 11. prosinca 1938. godine izašlo je 95% upisanih i Miškina je bio apsolutni pobjednik. Od 3478 birača za Miškinu je glasalo 2157, odnosno 12 432 u kotaru. Marin je dobio svega 415 glasova u gradu, odnosno 1127 ukupno u kotaru. U opravdavanju ovakvih rezultata Bagoly ističe višegodišnji psihološki teror koji HSS provodi, još od izbora 1935. godine, što se može potvrditi i time što je većina općinskih činovnika, pa i učitelja po selima, glasala za Miškinu iako je glasanje bilo javno, čime su riskirali svoje radno mjesto.⁷¹ Bagoly, gotovo oduševljeno, 8. veljače 1939. godine, izvještava kako su gotovo sve organizacije Jereze prestale s radom zbog nesloge i neuspjeha na izborima. Ističe kako se zbog jačanja HSS-a djelovanje vlasti osjeća sve teže jer se narod, u očekivanju promjena, sve više distancira od vlasti.⁷² U 1938. godini, izabran je Adam Marin, sa svega 1618 glasova usprkos nastojanjima da se, kao nadzornik svilarstva i urednik, Mihovil Tomac progura za narodnog poslanika u beogradskom parlamentu.⁷³ Bagoly i dalje obmanjuje vladu ističući kako HSS smatra da će režim udovoljiti većini zahtjeva naroda te da država nije ugrožena, a Marin je započeo reorganizaciju svoje stranke, kandidirajući za novog gradonačelnika Koprivnice trgovca Dragutina Cesarca, do-

brodušnog, ali politički slabog kandidata.⁷⁴ Ne nailazeći na podršku, Adam Marin intervenira u Narodnoj skupštini u Beogradu, 11. prosinca 1938. godine, tražeći poništenje izbora u Koprivnici i eliminaciju nekih vodećih ljudi, misleći tu vjerojatno na Ključku i na Bagolyja.⁷⁵ Uzalud. Pokušaj Adama Marina da kod Banske uprave, u prelaznom vremenu prema sporazumu 29. ožujka 1939. godine, izbori da se za gradonačelnika postavi trgovac Dragutin Cesarac, nije uspio.⁷⁶ Dr. Bagoly izvještava Bansku upravu u travnju kako su organizacije Jereze većinom nestale i građanstvo stoji pod uplivom seljaštva, ali još uvijek se poštuje država, usprkos otvorenom neprijateljskog stava seljačkih i radničkih redova zbog sve težeg života, skupoće, a i nestašice hrane.⁷⁷ Marin je pokušao omesti i sklapanje sporazuma Cvetković - Maček, podnošenjem posebne rezolucije, što je u Koprivnici oštro kritizirano iako je Marin, nakon što je Ilić ispao iz redova zastupnika, pokušao reorganizirati mjesne odbore u Sokolovcu, Velikom Pogancu i Koprivnici.⁷⁸

5. Ivica Hiršl

Veliko narodno slavlje prigodom proslave 60. rođendana dr. Vlatka Mačeka u Koprivnici, 15. srpnja 1939. godine, potvrdilo je podršku gotovo svih koprivničkih društava HSS-u pa se težilo preuzeti i gradsku i kotarsku upravu u seljačke ruke.⁷⁹

Dana 26. kolovoza 1939. godine sklopljen je sporazum Cvetković - Maček i osnovana je

70 KRUŠELJ, nav. dj., 305-306.

71 KRUŠELJ, nav. dj., 317 - Izvještaj Bagolyja od 26. XII. 1938. godine.

72 KRUŠELJ, nav. dj., 319. - Izvještaj Bagolyja od 8. II. 1939. godine.

73 LOBOREC, Valko: *Nakon izbora.* // Podravske novine (17. XII. 1938.). U to vrijeme Valko Loborec još je promovirao HSS u cjelini.

74 KRUŠELJ, nav. dj., 321. - Izvještaj Bagolyja od 6. III. 1939. *Pop Adam Marin hoće silom podjarmiti gradsku općinu.* // Podravske novine (17. III. 1939.). Taj je broj novina bio zabranjen. Cesarac je inače bio pošten i dobar čovjek, koji je rado svirao glasovir, ali kao kandidat za gradonačelnika nije imao potrebnih osobina.

75 KRUŠELJ, nav. dj., 325. Tražio je da se makne upravnik pošte Zlatar, šef carinske uprave Šikić, šef željeznice sekcije ing. Pleše i mnogi učitelji. Zapravo, zatražio je otpuštanje činovnika koji su glasali za HSS.

76 *Pop Adam Marin hoće silom podjarmiti gradsku općinu.* // Podravske novine (17. III. 1939.).

77 KRUŠELJ, nav. dj., 326-327. Izvještaj Bagolyja od 5. V. 1939. godine.

78 KRUŠELJ, nav. dj., 327.

79 KRUŠELJ, nav. dj., 330.

Banovina Hrvatska, nakon višemjesečnih pregovora. Istog dana je u novu vladu stupilo pet predstavnika Hrvatske seljačke stranke. Banom Banovine Hrvatske imenovan je dr. Ivan Šubašić, a u Zagrebu je imenovana banska vlada s desetak odjela. U tu vladu ušli su i mnogi sposobni HSS-ovci, ali i oni koji su gledali samo svoje osobne ciljeve pa se odnos prema beogradskoj vladi kod Podravaca ubrzo promijenio i razbijena je iluzija kako Banovina Hrvatska predstavlja rješenje hrvatskog pitanja, na što je svakako utjecao i početak Drugog svjetskog rata koji je naglo pogoršao socijalne i gospodarske prilike u Jugoslaviji.

Poslije potpisivanja sporazuma, to je postala realnost. Bagoly nakon potpisivanja Sporazuma zabranjuju djelatnost jugoslavenskog narodnog pokreta *Zbora* u Lepavini, pokušavajući se uklopiti u izmijenjene političke prilike.⁸⁰ To mu je i uspjelo pa je, poslije povjerenika Ivica Hiršla (koprivničkog žitarskog trgovca i HSS-ovca lijeve orijentacije), uveo Tomu Čikovića u čast gradonačelnika 11. svibnja 1940. godine, pročitavši odluku bana Ivana Šubašića.⁸¹ Vrijeme povjereništva Ivica Hiršla ocijenjeno je kao izvanredno pošteno. On je kao lijevčar uspio ojačati socijalnu osjetljivost građana. Otvorio je novu školu u Močilama pa djeca više nisu morala tako daleko pješačiti u školu. Osim toga, poveo je računa i o prehrani.

Bagoly se uspio održati u Koprivnici sve do sredine 1940. godine. Tada odlazi iz Koprivnice u Otočac za kotarskog načelnika i to mu je vjerojatno zadnje upravno mjesto jer je obolio, pa je premješten u banske savjetnike i slan na teren po potrebi. No nije mogao dugo raditi. Već 1943. godine operirano mu je, u Vinogradskoj bolnici, lijevo oko. Operacija nije uspjela te je dobio invalidsku mirovinu. Stanuje u Zagrebu u Jurkovićevoj ulici br. 5, a 1945. godinr biva izbačen iz ovog stana i smješten u Sulekovoju ulici 11 gdje je i umro 3. svibnja 1971. godine. Sudbina obiteljskih papira (koji su završili na zagrebačkom Jakuševcu, ali su, srećom, kupljeni od amatera koji ih je poklonio osječkom arhivu), ukazuje kako je obitelj Alfonsa Bagolyja u Hrvatskoj izumrla,

a što se točno obitelji dogodilo trebalo bi dodatno istražiti.

U to vrijeme, Ožegović pokušava korektno obavještavati o djelovanju stranaka, pa i HSS-a. Osobito su ilustrativni Ožegovićevi opisi borbe za vlast između Tomca i Marina i drugih političara u uzavreloj sceni kada je posve jasno kako je HSS u Podravini i Koprivnici favorit. Nakon Sporazuma za povjerenika, u gradu Koprivnici postavljen je Jovo Magovac, umirovljeni kotarski predstojnik, koji je dobro poznao situaciju. On je 15. rujna 1939. godine položio prisegu i bio dočekan na željezničkoj stanici od Tome Čikovića, Valka Lobarca, Stjepana Prvčića, Pavla Vuljaka, Viktora Senjana i Dušana Ožegovića. Istoga dana Ključka je Magovcu predao upravu grada, a ovaj je vlast prenio na profesora Ivicu Hiršla.⁸²

Ključka nastavlja živjeti u Koprivnici, a velik broj dotadašnjih činovnika premještan je u druga mjesta. Premještanji zahvaćaju i različnu, ali strogu učiteljicu Josipu Krušec, Bogdana Babića, Ivana Kocijana, Antu Šeparovića, Stjepana Malenicu, Julije Makanec premješten je u Leskovac, Ivan Medved u Smederevsku palanku, a premještanj dobiva po drugi puta i Vladimir Blašković.⁸³ U svibnju 1940. godine smijenjen je Ivica Hiršl (iako ga je narod volio) te grad preuzima Tomo Čiković, tada istaknuti član HSS-a, do tada podnačelnik, a geometar Stjepan Bešenić imenovan je podnačelnikom.⁸⁴ U gradu dominira politika HSS-a koja je bila prilično osobna pa je ubrzo došlo do otpora nekim odlukama nove gradske vlasti, a i Miškina se počinje distancirati od Mačekovog vladanja i politike HSS-a. Ponovno se počinje zalagati za novu gospodu koja bi trebala biti bliže narodu, naglašavajući veličinu seljačkog vođe Matije Gupca koji je pobunio seljački narod protiv silnika koji su sjeli na grbaču narodu. Dolazak HSS-a na vlast u Banovini Hrvatskoj bio je praćen teškim potresima djelomično uzrokovanim nesnalženjem državnog vodstva zemlje (koje sve više skreće prema fa-

80 KRUŠELJ, nav. dj., 337-338.

81 Nova gradska uprava. // Podravske novine (11. V. 1940. godine).

82 *Gradske vesti*. // Podravske novine (16. IX. 1939. godine); KRUŠELJ, nav. dj., dok. 218, 227.

83 *Istina i pravda pobjeđuju*. // Podravske novine (27. I. 1940.); KRUŠELJ, nav. dj., dok. 223, 348-349.

84 *Nova gradska uprava*. // Podravske novine (11. V. 1940.); KRUŠELJ, nav. dj., dok. 225, 350-351.

šističkim vodama, pa i poseže za takvim načinom vladanja).⁸⁵

6. Zaključak

Između velike svjetske krize i početka Drugog svjetskog rata Koprivnica zadržava kulturnu, ali gubi privrednu snagu. Zahvaljujući gradonačelniku dr. Branku Švarcu gubitak tvornica i pojačana nezaposlenost nije se suviše osjetila jer su radnici uglavnom bili seljaci iz okolice. Na sličan način Koprivnicu i kotar vode dva Iločana; prof. Ivo Ključka i dr. Alfons Bagoly, koji se dobro slažu i vješto umanjuju tenzije koje je donosilo vrijeme Stojadinovićeve vladavine. No mnogo toga se u gradu mijenja, a ispod površine jača nezadovoljstvo ljudi. Istovremeno, na periferiji jača HSS koji sve više utječe i na centar pa građanstvo pokušava voditi politiku ravnoteže prema HSS-u, ali brojna premoć HSS-a razara građanske i još više radikalne ciljeve. Raslojavanje stanovništva u Koprivnici je kompleksno, a interesi pojedinih grupa vrlo raznoliki. To omogućava jačanje ideja komunizma čije ideje promoviraju mladi. No, Branko Švarc sa Stevom Bogićem te Ivo Ključka i Ivica Hiršl s Alfonsom Bagolyjem omogućili su Koprivnici nekoliko godina relativno mirnog života, za većinu stanovništva ipak prepunog briga oko organiziranja života.

Summary

Koprivnica from 1935 to 1939. A special overview of the city and district mayors.

City of Koprivnica was quite peacefully going through the period after the great world crisis thanks to the reasonable leadership of districts and the city. They did not tighten the existing tensions between the parties, but tried to soothe them by forcing the entrance and cultivation of cultural achievements from central and Western Europe in Koprivnica. At that time Koprivnica was a European city as it never was before or after. Thanks to this, a rather secret strengthening of the Croatian Peasant Party was enabled and by 1939 this party became the absolute favorite among the peo-

ple. Branko Švarc and Ivo Ključka as mayors and Stevo Bogić and Alfons Bagoly as district mayors are the main participants in this story connected to the life in Koprivnica at that time. It is interesting that these city and district managers were obedient to the government. This enabled them not to declare themselves politically and to help the idea that the people wished for according to their own personal feeling. In some way they really became public servants.

Literatura

- BATOROVIĆ, Mato: *Državni službenik Alfons Bagoly (Ilok, 1892. - Zagreb, 1971)*. // Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje 11, Osijek, 2011., 455-469.
- BRDARIĆ, Franjo: *Povijest škole u Koprivničkom Ivan-cu 1824.-1925*. Koprivnica, 1926.
- HORVAT, Rudolf: *Hrvatska na mučilištu*. Zagreb, 1942.
- HORVAT, Rudolf: *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice*. Koprivnica, 1943.
- HORVAT, Rudolf: *Slavonija I i II*. Vinkovci: Privlačice, Slavonica knjiga 6, 1994. Pogovor Mire Kolar: Političko-kulturna djelatnost Rudolfa Horvata u Slavoniji, 273-275.
- KOLAR, Mira: Bibliografija u knjizi „Mihovil Pavlek Miškina“, I. knjiga, Koprivnica, 2012.
- KOLAR, Mira: *Književnik Mihovil Pavlek i politika*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 9, Koprivnica, 2006., 32-48.
- KOLAR, Mira: *Moja četiri podravska svijeta.*, Koprivnica, 2013., rukopis u pripremi za tisak.
- KOLAR, Mira: *Koprivničanac dr. Juraj Ščetinec, socijalni pisac (1898.-1939.)*. // Podravski zbornik 28 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2002., 161-176.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: Grad Koprivnica i njegovi ljudi u vrijeme velike svjetske gospodarske krize. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VI, 11, Koprivnica, 2007., 138-156.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Ožegovići u Koprivnici od polovice 19. do polovice 20. stoljeća*. // CRIS. Časopis Povijesnog društva Križevci XIV, 1/2012, Križevci, 2012., 35-41.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Zagrebački klub Kvak - poticatelj kulturne tradicije i zabavnog života. Elitno bratstvo boemskih duša*. // Zagreb - moj grad 42, ožujak - travanj 2013., 42-47.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Zbornik Treći Reich*

⁸⁵ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Zbornik Treći Reich i Jugoslavija*. Beograd, 1988.

- i Jugoslavija. Beograd, 1988.
- KOVAČIĆ, Milivoj: *Vrbovečki i koprivnički župnik Stjepan Pavunić*. // Tkalčić 4, Zagreb, 2000., 227-258.
 - KRUŠELJ, Željko: *Užrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Politička zbivanja u koprivničkoj Podravini od objave šestosiječanjske diktature do sloma kraljevine Jugoslavije*. Koprivnica, 2001.
 - LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Podravini 1928.-1941.* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 9, 2006., 49-85.
 - MEDVARIĆ-BRAČKO, Ružica: *Život i običaji u župi Koprivnički ivanec*. Koprivnica, 2011.
 - PAPRIKA, Ivan: *Prilog poznavanju lijevog krila HSS i KPJ Podravine*. // Podravski zbornik 1975 (urednik Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1975., 34-43.
 - PETRIĆ, Hrvoje: *Razvoj HSS-a i seljačkog pokreta u Koprivnici i koprivničkoj Podravini od 1929. do 1941. godine*. // Časopis za suvremenu povijest XXXIV, 1, Zagreb, 2002., 141-157.
 - SUDETA, Đuro i Mato: *Fantastično-sarkastične priče* (predgovor Mira Kolar). Koprivnica, 2009.
 - ŠADEK, Vladimir: *Političke stranke u Podravini 1918.-1941.* Koprivnica, 2009.
 - ŠADEK, Vladimir: *Ustaše i Janka-puszta*. Molve, 2012.
 - ŠPOLJAR, Marijan: *Arhitekt Slavko Löwy*. // Podravski zbornik 7 (urednik Franjo Horvatić), 1981., 259-266.
 - ŠPOLJAR, Marijan: *Obris idejnih kretanja u kulturi Podravine između dva rata*. // Podravski zbornik 7 (urednik Franjo Horvatić), Koprivnica, 1981., 46-52.
 - ŠUTE, Ivica: *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935.-1941.* // Zagreb, 2010., 295.
 - ŠVARC, Krešimir: *Dr. Branko Švarc, jurist i „stihoklepac“*. // Štikleci iz stare Koprivnice (urednik Krešimir Švarc), Koprivnica, 2009., 2. izdanje, 53-58.
 - ŠVARC, Krešimir: *Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice. Prilog povijesti zdravstva Koprivnice*. // Koprivnički liječnički zbornik, Koprivnica, 1973., 23-24.
 - ŠVARC, Krešimir: *Židovi u kulturnom i društvenom životu Koprivnice 1929. - 1941.* // Podravski zbornik 28 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2002., 222-226.
 - ŠVARC, Krešimir: *Sjećanje na dr. Branka Švarca*. // Podravski zbornik 30 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2004., 201-220.
 - VELAGIĆ, Savo: *Izbori između dva svjetska rata (kotari Đurđevac, Koprivnica, Varaždin, Ludbreg)*. // Podravski zbornik 26-27 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2000.-2001., 129.
 - ZATEZALO, Đuro; MAJETIĆ, Tomislav: *Ivo Marinković*. Karlovac, 1975.

Izvori

- *Izvještaj Zanatske komore u Zagrebu za godinu 1935.* (urednik dr. Josip Butorac), Zagreb, 1936.
- *Podravske novine* (1936. - 1940.).
- *Spomenspis Saveza hrvatskih obrtnika 1908.-1933. povodom dvadsetpeto-godišnjice njegovo opstanka* (priredili Klement Vučinović i Milan Čupak), Zagreb, 1933.